

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi

Çocuk İşçiliği ve Habercilik

İNSAN KAYNAKLARININ
GELİŞTİRİLMESİ
PROGRAM OTORİTESİ

Uluslararası
Çalışma
Örgütü

T.C. ÇALIŞMA VE
SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIğI

Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi

Çocuk İşçiliği ve Habercilik

Prof. Dr. Nezih Orhon

Bu e-kitap Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti’nin maddi desteği ile hazırlanmıştır.
İçerik tamamıyla yazarın sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti’nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	2
KISALTMALAR	3
GİRİŞ	4
ÇOCUK HAKLARI	5
ÇOCUK İŞÇİLİĞİ ve ÇOCUK İŞÇİ	8
I. En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği.....	11
II. Rakamlarla Dünyada Çocuk İşçiliği	11
III. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Ne Diyor?.....	12
IV. Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Küresel Konferansı.....	19
MEDYA VE HABERLERDE ÇOCUKLARIN TEMSİLİ	20
I. Çocuk Odaklı Habercilik	22
II. Çocuk İşçiliği ve Hak-Yüksek Fayda Temelli Habercilik	25
III. Medyaya Düşen Rol	30
IV. Çocuk İşçiliği Söz Konusu Olduğunda Haberciler Nelere Dikkat Etmeli?	31
SONUÇ.....	33
KAYNAKÇA	34

SUNUŞ

Çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla 1990'lı yılların başından bu yana aktif mücadele veren T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, çalışan/çalışma riski altında olan çocuklar ve aile bireylerinin refahını artırmaya yönelik çalışmalar yapan kamu kurum ve kuruluşları, meslek kuruluşları, işçi-işveren kuruluşları, üniversiteler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının da yer aldığı tüm taraflar arasında koordinasyon ve iş birliğini sağlamaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından, çocuk işçiliğinin önlenmesi temel hedefiyle hazırlanan “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023)” çalışma hayatının tüm paydaşlarının katkılarıyla uygulanmaktadır. Ulusal Program faaliyetleri projeler ile desteklenmekte ve bu kapsamda Bakanlık tarafından Avrupa Birliği finansmanı ve Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Ofisi iş birliğiyle “Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi” yürütülmektedir.

Çocuk işçiliği ile mücadele konusunda Türkiye’de bugüne kadar uygulanan en büyük girişim olma özelliği taşıyan söz konusu Projeyle mevsimlik tarımda aileleriyle birlikte hareket eden ve tarım işlerinde çalışan/çalışma riski altında olan çocuklar için yerinde eğitim, danışmanlık ve rehabilitasyon hizmetlerinin sunulması; eğitim ve kırtasiye malzemeleri, hijyen kitleri, giyim ve gıda desteği verilmesi; yerleşim alanlarındaki mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesi; çocukların çalışabilir yaştaki aile bireylerinin, yaşam ve mesleki becerilerini geliştirmek amacıyla mesleki eğitim programlarına yönlendirilmesi; tarım araçları, işverenler, köy muhtarlarına çocuk işçiliğinin olumsuz yönleri ve ilgili mevzuat eğitimlerinin verilmesi ile toplumsal farkındalığın artırılması sağlanmaktadır.

Mevsimlik tarım göçünün en yoğun olduğu iller olan Şanlıurfa, Mardin, Adıyaman, Diyarbakır, Adana, Mersin, Hatay, İzmir, Manisa, Ankara, Eskişehir, Konya, Malatya, Ordu, Bursa ve Düzce illerinde uygulanan Projede toplumsal farkındalığın artırılması konusunda merkezi ve yerel medya organları kritik öneme sahiptir.

Ortaya çıktığı ilk günden itibaren büyük kitleler ve toplum yapısı üzerinde belirleyici bir unsur olan “medya”nın, çocuğun çalıştırılması ve özellikle çocuk işçiliğinin dünyada olduğu gibi ülkemizde de özel bir hassasiyetle ele alınması konusunda dikkatli bir yaklaşım göstermesi gerekmektedir.

Medyada içerik üretenler ve haberciler çocuklar söz konusu olduğunda "çocuk odaklı" bir yaklaşımı esas almalı, çocuk işçiliğini normalleştiren yaklaşımlardan kaçınmalıdırlar. Çocuk işçiliğini konu alan medya içeriklerinin hazırlanması süreçlerinde birçok hassas değişkenin yanı sıra öncelikle çocuğun yüksek yararının, iyi olma halinin ve korunmasının ihmal edilmemesi mühim bir noktadır. Bu rehber kitapta, çocuğun haklarını ve çocuğun iyi olma halini önceliklendiren bir haberciliğin mümkün olduğu ve bunun her an gözetilmesi gereken mesleki bir sorumluluk olduğu temel bir yaklaşım olarak yer almaktadır.

Ayrıca, medyanın ve özellikle habercilerin, çocuk işçiliğinin en kırılgan öznesi sayılabilecek çocuklara yönelik yaklaşımlarında onların geleceğin Türkiye'sinin onurlu bir üyesi olacağı gerçeği göz önünde tutularak daha özenli tutum ve davranışlar geliştirmesi amaçlanmaktadır.

Bu kitap, Proje kapsamında gerçekleştirilen medya farkındalık seminerleri birikimlerinin daha geniş kitlelere ulaşabilmesi amacıyla Uluslararası Çalışma Örgütü’nün katkıları ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinatörlüğünde hazırlanmıştır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Çalışma Genel Müdürlüğü

KISALTMALAR

BBC
BM
CRIN
ILO
TÜİK
UNICEF

British Broadcasting Corporation
Birleşmiş Milletler
Child Rights International Network
Uluslararası Çalışma Örgütü
Türkiye İstatistik Kurumu
Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

GİRİŞ

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre "çocuk işçiliği" çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltен, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanır. Bu tanıma göre çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı işler; okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitim hakından mahrum kalmalarına, okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işler ve çocukların okullarıyla birlikte yürütmek zorunda kaldıkları ağır işler çocuk işçiliği tanımı içinde yer alır.

Birleşmiş Milletler (BM) Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) çocuk işçiliğini "Çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş" olarak tanımlamıştır. UNICEF'e göre çocuk işçiler; ailelerinin geçimine katkıda bulunmak için, çok az bir ücret karşılığında, çoğu zaman tehlikeli koşullarda, saatlerce çalışmak zorunda kalır. Çalışma koşulları; bu çocukların okula gitmelerine, akranlarıyla vakit geçirmelerine, oyun oynamalarına ve boş zamanlarını değerlendirmelerine de engel olmaktadır. Tanımlanan durumlar içinde yer alan çocuklar da zihinsel, sosyal, fiziksel ve psikolojik gelişimleri açısından olumsuz yönde etkilenirler.

Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri düşünüldüğünde, çocuk işçiliği çocukları ailelerinden ayırır, onları ciddi tehlikelerle, hastalıklarla karşı karşıya bırakır, çok küçük yaşlarda büyük kentlerin sokaklarında kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalmasına sebep olur. Belirli "çalışma" biçimlerinin "çocuk işçiliği" sayılıp sayılmayacağı çocuğun yaşına, yapılan işin türüne ve yapılan işin aldığı zamana, gerçekleştiği koşullara ve ülkelerin bu alanda gözettikleri hedeflere bağlıdır. Dolayısıyla yanıt hem ülkeden ülkeye hem de sektörden sektöre farklılık gösterir.

Bu çalışmada çocuk işçiliği konusunun medya ve haberlerde var oluşunun ve işleniş biçiminin mevcut durumun hassasiyeti, çocuk hakları, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası mevzuat göz önünde bulundurularak nasıl olması gerektiği üzerinde durulacaktır.

ÇOCUK HAKLARI

Öncelikli olarak hepimiz insan haklarını korumalıyız. Bireyler olarak, kendi yaşamlarımızda başkalarının haklarına saygı göstermenin yanı sıra, kamu otoritelerinin ve diğerlerinin faaliyetleri üzerinden haklarımızın gözeticisi olarak da davranmalıyız. Haklar ile birlikte bireyleri koruyan yaklaşımların olduğu da görülmektedir. Koruyucu sistemler biz insanlar için vardır. Biz de bunları kullanmalı ve gelişimine katkıda bulunmalıyız.

İnsan hakları, coğrafi konum, etnik kimlik, din, milliyet veya toplumsal cinsiyet gibi etmenler ne olursa olsun, insanların insan olmalarından kaynaklanan evrensel haklarıdır. İnsan hakları, olmaması durumunda bireylerin onurlu bir yaşam sürdüremeyeceği temel standartlardır. İnsan hakları evrensel ve devredilemez haklardır: Bunun anlamı ise yeryüzünün tüm bölgelerinde yaşayan bütün insanlar bu haklara sahip olmasıdır. Nasıl ki bir insan varlığı olmaktan feragat edilemiyorsa insan hakları da ortadan kalkmaz ve devredilemez. İnsan hakları bölünmez haklardır: “Daha az önemli olduğu” ya da “temel olmadığı” gibi gerekçelerle insan hakları inkar edilemez. İnsan hakları birbirine bağlıdır ve birbiriyle ilişkilidir: bütün insan hakları tamamlayıcı bir çerçevenin parçalarıdır. Örneğin, sizin yönetime katılma yetiniz, kendinizi ifade etme hakkınız, eğitim alma hakkınız ve hatta yaşamınızı sürdürme hakkınızdan doğrudan etkilenir. İnsan hakları katılımcı ve kapsayıcıdır: Herkes sivil, ekonomik, politik ve kültürel gelişmelere aktif, özgür ve anlamlı şekilde katılma veya destekleme hakkına sahiptir. İnsan hakları eşitlik ve ayırım-gözetmeme ilkelerini şekillendirir: Herkes bir insan varlığı olarak ve insan olma haysiyetiyle eşittir. Dolayısıyla her birey herhangi bir dışlamaya veya ayrımcılığa maruz kalmaksızın yaşama hakkına sahiptir. İnsan hakları saydamlık/hesap verilebilirlik ve hukukun üstünlüğüne saygıyı şekillendirir: Ulus devletler ve diğer yetkili makamlar insan hakları kanunlarındaki standartlara ve yasalarla belirlenen normlara uymak zorundadır. Bunun uygulamasında başarısız olduğunda insanlar mahkemeler veya buna benzer yasal kurumlar aracılığıyla hak ihlalinin tamir edilmesi arayışı hakkına sahiptir.

Hepimizin haklara ihtiyacı vardır. Haklar, bizim hayatta kalmamızı ve gelişmemizi güvence altına alır; fiziksel veya psikolojik istismardan korunmamıza yardımcı olur. Haklar aynı zamanda, bizi etkileyen konulara dâhil olma fırsatının verilmesiyle ilgilidir. Haklar, herkesin eşit ve adil bir muamele görmesini sağlar. İnsan hakları savunuculuğu yapmak, bütün insanların haklarına saygı gösterilmesini ve haklarının korunmasını talep etmektir. Ancak haklarla birlikte sorumluluklar gelir ve hepimiz sadece kendi haklarımıza saygı gösterilmesini talep etmekle kalmamalı, başka insanların da insan haklarına saygı göstermeliyiz.

Çocuk haklarına da temel insan hakları bakış açısından yaklaşarak ilk adım atılmalıdır ama onunla sınırlı da kalınmamalıdır. Çocuk hakları 18 yaş altındaki bireylerin haklarıdır. Çocukluk, insan yaşamında özel bir süreç olduğu için çocuklar ve gençler için ayrı bir dizi hak geliştirilmiştir. Bu dönem, bireylerin büyüdüğü ve öğrendiği bir süreçtir. Aynı zamanda, çocuklara bakılması ve korunması için başkalarına ihtiyaç duydukları gibi eğlenceli de geçmesi gereken bir dönemdir. 1989 yılında, BM, çocukların kendilerine özgü özel bir sözleşmeye ihtiyaç olduğuna karar vermiştir. Çocuklar ve gençler için bu haklar dizisi BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olarak adlandırılmıştır. Sözleşmeye göre, 18 yaşın altındaki insanlar ırk, din, cinsiyet veya yetenek farkı gözetmeksizin, düşünceleri veya söyledikleri her ne olursa olsun ve nasıl bir aileden gelirlerse gelsinler bu haklara sahip olduğudur.

Çocuk haklarının ayrı bir insan hakları sözleşmesiyle düzenlenmesinin gerekçeleri de şu şekilde ifade edilebilir:

Çocuklar bireydir:

Çocuklar kimsenin malı olarak tanımlanamaz; çocuklar ile ilgili olarak aile ve devlet ile ilgili ilişkilendirmelerde özenle yaklaşılmalıdır. Çocuklar sadece büyüme aşamasındaki insanlar da değildir; insanlık ailesinin üyeleri olarak eşit bir statüye sahiptirler.

Çocuklar hayata tamamen bağımlı varlıklar olarak başlar:

Bağımsızlığa doğru büyüyerek yol alırken, beslenmek ve rehberlik için yetişkinlere güvenmeleri gerekmektedir. Çocuklar, ideal olarak, içinde bulundukları ailenin yetişkinlerinden beslenir; ancak birincil bakımı sağlayıcılar olarak aileler çocukların ihtiyaçlarına cevap veremediğinde, boşluğu doldurma görevi topluma aittir.

Çocuklar özellikle istismar ve sömürüye karşı savunmasızdırlar:

Çocuklar fiziksel olarak yetişkinlere göre daha hassastır. Ayrıca, olumsuz deneyimlere karşı duygusal olarak daha hassastırlar. Fiziksel veya zihinsel istismar çocukta ömür boyu geçmeyecek yaralara neden olabilir. Çocukları dikkate almayan dar görüşlü politika geliştirme toplumun tüm bireylerinin geleceğine zarar vermektedir.

Siyasi süreçte çocukların görüşleri nadiren dinlenir veya dikkate alınır:

Çocuklar (çocuk meclislerinde yer alma gibi çok özel durumların dışında) oy kullanmazlar veya siyasi sürece katılmazlar. Evde, okulda, yerel topluluklarda ve hatta yönetimlerde görüşleriyle özel olarak ilgilenilmediğinde, çocukları şu anda etkileyen veya gelecekte etkileyecek olan birçok önemli konudaki fikirleri dikkate alınmamış olur.

Toplumdaki birçok değişikliğin çocuklar üzerinde orantısız ve genellikle olumsuz bir etkisi vardır: Birçok ülkede aile yapısının dönüşüm geçirmesi, küreselleşme, istihdam modellerinin değişmesi ve azalan toplumsal refah çocuklar üzerinde önemli etkiler yaratır.

Çocuğun sağlıklı gelişimi her toplumun gelecekteki refahı için gereklidir:

Hâlâ gelişmekte olduklarından çocuklar yoksulluk, yetersiz sağlık hizmetleri, kötü beslenme, sağlıklı suyun olmayışı, kötü konut ve çevre kirliliği gibi olumsuz yaşam koşullarına karşı yetişkinlere göre çok daha hassastır. Hastalık, kötü beslenme ve yoksulluğun etkisi, çocukların geleceğini dolayısıyla da içinde yaşadıkları toplumların geleceğini tehdit etmektedir.

Bir toplumun çocuklarını ihmal etmesinin maliyeti çok büyüktür:

Toplumsal araştırmalar, çocukların en erken deneyimlerinin gelecekteki gelişimlerini ciddi derecede etkilediğini göstermektedir. Gelişimlerinin seyri, yaşamları boyunca topluma yapacakları katkısı veya getirecekleri maliyeti belirlemektedir.

Çocuğun hakkı ile aslında çocuğun mümkün olan en üst seviyedeki iyi olma halinden bahsedilmiş olunmaktadır. Bu doğrultuda, çocuğun iyi olma hali çocuğun yaşam kalitesini ve memnuniyetini ön plana alan ve belirlenmeye çalışılan temel göstergeler çerçevesinde yapılabilirliğini arttırmayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Çocukların yaşam koşullarını belirleyen unsurları hem nesnel hem de öznel göstergeler eşliğinde bütünsel ve çok boyutlu bir yaklaşım içinden anlamayı hedeflemektedir. Çocuğun iyi olma hali yaklaşımı sağlık, maddi durum, eğitim, ev ve çevre koşulları, ilişkiler gibi farklı alanlarda çocuğun iyi olmasını hedefleyerek, çocuğun refahına ve gelişmesine bütünsel olarak yaklaşır.

Özellikle de çocuğun iyi olma hali **açısından** Arjantin'de 2017 yılında gerçekleştirilen Çocuk İşçiliğinin Kalıcı Biçimde Sona Erdirilmesi Küresel Konferansı'nda tanımlanan ve çocuğu çocuk işçiliğinden kurtararak hakları ile buluştuğu ve iyi olmaya ilişkin imkanların geliştiğini görebileceğimiz önerileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yasal Korumanın Güçlendirilmesi:

Çocuk işçiliğini yasaklayan yasaların uygulanması, denetlenmesi ve izlenmesini sağlamak.

- İşgücü Piyasaları ve Aile İşletmelerinin Yönetiminin İyileştirilmesi:

Yetişkinlerin ve gençlerin istihdamını sağlayan ve çocuk işçiliğinin yaygın görüldüğü alanlara odaklanan iyi hazırlanmış işgücü piyasası politikaları.

- Sosyal Korumanın Güçlendirilmesi:

Yoksul hanelerin çocuk işçiliğini baş etme mekanizması olarak kullanmasını önlemek için tam kapsamlı sosyal koruma.

- Kaliteli Eğitime Yatırım:

Okul çağındaki çocukların çalışma yaşamına yönelmelerini durdurmak için eğitime erişimleri ve eğitim kalitesini artırmak.

Sonuç olarak, çocuk ile ilgili her türlü yaklaşımı ve tarifi "çocuğun en iyi halde olması" ve çocuk adına en üst faydayı sağlayacak şekilde değerlendirebilmek gerekmektedir.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ ve ÇOCUK İŞÇİ

ILO çocuk işçiliği ile ilgili kapsamlı tanımlara yer vermektedir. Çocukların yaptıkları işler arasında önemli farklılıklar vardır. Bunlardan kimileri zorludur ve ciddi emek gerektirir. Kimileri tehlikelidir, hatta ahlaki açıdan kınanması gerekir.

Ancak çocukların yaptıkları işlerin hepsi, ortadan kaldırılmak istenilen çocuk işçiliği kategorisine girmez. Çocukların ve ergenlerin sağlıklarına ve kişisel gelişimlerine zarar vermeyecek ya da eğitimlerini aksatmayacak işler yapmalarına genellikle olumlu bakılır. Örneğin evde anne babalarına yardımcı olmak, aile işletmesinde belirli işler yapmak, okul saatleri dışında ve tatillerde cep harçlığı sağlayacak kimi işlerde yer almak gibi. Bu tür etkinlikler çocukların gelişimine ve ailelerinin durumuna katkıda bulunur; onlara çeşitli beceriler ve deneyim kazandırır, onları yetişkinlik dönemlerinde toplumun üretken üyeleri olmaya hazırlar.

Çocuk işçiliği ise çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltен, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanır.

Çocuk işçiliği ile ilgili tanımların yanında çocuk işçiliği şunları kapsar¹:

- Çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı işler
- Okula düzenli devam etmelerini engelleyen işler
- Okuldan erken ayrılmalarına yol açacak işler
- Çocukları okul ile aşırı uzun süren ve ağır işleri beraber yürütmek zorunda bırakan işler.

Çocuk işçiliği çok farklı biçimler alabilirken, öncelik, 182 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesinde tanımlanan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine hemen son verilmesidir².

Tarım sektörünün çocuk işçiliği açısından en başta gelen sektör olduğunu hatırlamamız önemlidir. ILO'nun başta tarım sektöründe çocuk işçiliğini temel alan projeleri olmak üzere son dönem projeleri dikkat çekmektedir. Söz konusu projelere ilişkin çalışmalar, bilgiler ve verilerin de medya çalışanları ile habercilere rehberlik edebileceği düşünülmelidir.

ILO'nun 2023 yılı itibarıyla devam eden projelerine bakılacak olunursa özellikle mevsimlik tarım işçiliği, çocuklar ve çocuk işçiliği ile ilgili şu projelerin yer aldığı görülecektir:

- Mevsimlik Tarımda Fındık Hasadında Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Sona Erdirilmesi Projesi
- Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi
- Türkiye'deki Mevsimlik Fındık Tarımında En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine Yönelik Kapsamlı Model Projesi

Çocuk işçiliği çok iyi bir şekilde tanımlanmalı ve anlaşılmalıdır.

Bir kere daha hatırlanacak olunursa, çocuk işçiliği çocukları çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından mahrum bırakan işlerdir. Çocukların eğitime müdahale eder, gelişimlerini ve refahlarını olumsuz etkiler.

¹ <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>

² <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>

Belirli bir iş türünün çocuk işçiliği olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı, çocuğun yaşına, yapılan işin türüne, saatlerine ve yapıldığı koşullara bağlıdır. En kötü çocuk işçiliği şekilleri 18 yaşın altındaki tüm çocuklar için yasaktır ve acil olarak ortadan kaldırılmalıdır.

Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar gereği bir çocuğun sağlığına, gelişimine, güvenliğine veya ahlakına zarar verme olasılığı bulunan işler ayrıca 'tehlikeli iş' olarak da adlandırılır. Tehlikeli iş, doğası veya gerçekleştirildiği koşullar gereği çocukların sağlığına, gelişimine, güvenliğine veya ahlakına zarar verebilecek işlerdir. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biridir ve bu nedenle 18 yaşın altındaki tüm çocuklar için yasaktır. Küresel olarak, çocuk işçi olarak çalışan tüm çocukların yaklaşık yarısı tehlikeli işlerde çalışmaktadır ve bu durum da onları çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri tanımını içine almaktadır.

Doğası gereği zararlı olan işler içinde şunlar yer almaktadır:

- Çocukları fiziksel, duygusal veya cinsel istismara maruz bırakan işler.
- Yeryüzünde, su altında, tehlikeli yüksekliklerde veya kapalı alanlarda çalışmak.
- Tehlikeli makine, ekipman ve aletlerle çalışma.
- Ağır yüklerin taşınması.

Koşullarına göre zararlı olan işler de şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Çocukları tehlikeli koşullara maruz bırakabilecek sağlıksız bir ortamda çalışmak.
- Çocukların sağlığına zarar verecek şekilde maddelere, ajanlara veya işlemlere veya sıcaklıklara, gürültü seviyelerine veya zarar veren titreşimlere maruz bırakmak.
- Uzun saatler veya çalışma saatleri gibi özellikle zor koşullar altında çalışmak
- Çocuğun makul olmayan bir şekilde işverenin mülküyle sınırlı olduğu gece veya çalışma.

Çocuk işçiliğinin sona erdirilmesine yönelik eylemler, üç ana uluslararası sözleşme tarafından yönlendirilmektedir: BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989), asgari çalışma yaşına ilişkin 138 No'lu ILO Sözleşmesi (1973) ve yasaklama ve derhal ortadan kaldırmaya ilişkin 182 No'lu ILO Sözleşmesi çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine ilişkin olarak yer almaktadır. Bu sözleşmeleri

onaylayan üye devletler, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına saygı gösterme, teşvik etme ve gerçekleştirme yükümlülüğüne sahiptir.

138 No'lu ILO Asgari Yaş Sözleşmesi (1973): Çocukların çok küçük yaşta çalışmaya başlamamalarını sağlamanın en etkili yöntemlerinden biri olarak, çocukların yasal olarak istihdam edilebilecekleri veya başka bir şekilde çalışabilecekleri yaşın belirlenmesini vurgulamaktadır. 138 No'lu ILO Sözleşmesinin amacı, ülkelerin (i) işe veya istihdama giriş için asgari bir yaş belirlemeleri ve (ii) çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması için ulusal politikalar oluşturulması olarak ifade edilebilir.

182 No'lu ILO Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri Sözleşmesi (1999): Bu ILO Sözleşmesi, evrensel olarak onaylanan ilk sözleşmedir. Bu sözleşme, ülkelerin çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini acilen ortadan kaldırmak için acil, etkili ve zamana bağlı önlemler almalarını gerektirmektedir. 4. madde, ülkelerin işverenler ve işçi örgütleriyle istişare ederek bir "tehlikeli iş listesi" geliştirmelerini şart koşturmaktadır.

190 No'lu ILO Tavsiyesi (1999): Bu tavsiye, 182 No'lu Sözleşmeye eşlik eder ve ülkelerin, ülkelere özgü tehlikeli iş listelerine belirli tehlikeli iş faaliyetlerini dahil etmelerini tavsiye eder. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989): Sözleşme, çocukları en kötü biçimleri de dahil olmak üzere çocuk işçiliğinden koruyan bir dizi çocuk hakkını şart koşturmaktadır.

Başta uluslararası sözleşmeler ve ulusal yasalar olmak üzere, yer alan değerlendirmeler ve ortaya konulan çabalar dikkate alındığında çocuk işçiliğinde çocukların birçok farklı tehlike ve tehlikeye maruz kalabildiği görülmektedir. İş sağlığı kullanım alanlarına bağlı kategoriler şu şekildedir (The Alliance For Child Protection in Humanitarian Action, 2020, s.28):

- Biyolojik tehlikeler: tehlikeli hayvanlar ve böcekler, zehirli veya keskin bitkiler, bakteriler, parazitler veya virüsler.
- Kimyasal tehlikeler: zehirli gazlar, sıvılar (çözücüler, temizleyiciler), metaller (asbest, cıva, silika, kurşun), dumanlar (araç egzozu, yapıştırıcılar), zirai kimyasallar (pestisitler, herbisitler ve insektisitler), patlayıcılar.

- Ergonomik tehlikeler: ağır yüklerin kaldırılmasını, taşınmasını veya taşınmasını gerektiren, tekrarlayan veya zorlayıcı işler.
- Garip olan veya uzun süre tutulması gereken hareketler veya çalışma duruşları.
- Fiziksel tehlikeler: aşırı sıcaklıklar (sıcak veya soğuk), gürültü, titreşimler veya radyasyon.
- Psikolojik tehlikeler: stres, yıldırma, monoton çalışma, kontrol veya seçim eksikliği, güvensizlik
- Taciz, cinsel veya fiziksel şiddet, ağır sorumluluk duygusu.
- Sosyal tehlikeler: akranlardan ve aileden izolasyon, uyuşturucu veya yetişkin davranışlarıyla ilişki
- Diğer fiziksel riskler: düşme, nesnelerin çarpması, nesnelerin arasına veya arasına sıkışma, kesilir veya yakılır durumlarda bulunma
- Çalışma koşulları: uzun çalışma saatleri, gece çalışması veya izole çalışma, işe gidip gelme zorunluluğu veya güvensiz alanlarda çalışmak.

Çocuk işçiliği içerisinde çocukların karşı karşıya kaldığı olumsuz durumlara bağlı olarak ortaya çıkan 'fiziksel sonuçlar şunları içermektedir:

- Hastalığa, yaralanmaya, sakatlığa neden olabilecek fiziksel, biyolojik, kimyasal veya ergonomik tehlikelere maruz kalma ve hatta ölüm.
- Kötü hijyen, yetersiz beslenme, bulaşıcı hastalıklardan kaynaklanan sağlık sorunları.
- Uzun çalışma saatleri veya kötü yaşam ve çalışma koşulları
- Büyümeyi olumsuz etkileyen tekrarlayan hareketlerden kaynaklanan fiziksel zorlama.
- HIV ve diğer cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların yanı sıra istenmeyen gebelik, sağlık komplikasyonları ve hatta ölüm ile karşı karşıya kalma.
- Fiziksel ve cinsel şiddet, istismar ve sömürü.
- Uyuşturucu bağımlılığı ve ruh sağlığı sorunları.

Psikososyal sonuçlar şunları içermektedir:

- Psikolojik istismar ve şiddet, aşağılama, taciz, şiddet ve istismar.
- Damgalama, ayrımcılık ve marjinalleştirme.
- İzolasyon, sınırlı hareket özgürlüğü ve sosyal entegrasyon, birincil bakıcılardan ayrılma

- Strese yol açabilecek olumsuz kişisel güvenlik ve kimlik duygusu ve sınırlı gelecek perspektifi.
- Düşük benlik saygısı, çaresizlik duygusu ve hatta zihinsel sağlık sorunları.

Eğitimsel sonuçlar şunları içermektedir:

- Konsantrasyon eksikliği, düşük performans ve okuldan ayrılma.
- Bilişsel ve sosyo-duygusal becerilerin sınırlı veya gecikmiş gelişimi.
- İnsana yakışır işi güvence altına almak için gereken sertifika ve beceri eksikliği
- İnsana yakışır iş için sınırlı beklentiler, dolayısıyla yoksulluk döngülerinin devam etmesi ve sömürü.

Toplumsal sonuçlar şunları içermektedir:

- Beşeri sermayeyi etkileyen ve ekonomik toparlanmayı yavaşlatan düşük vasıflı işçi arzının artması.
- İnsani krizden etkilenen ülkelerdeki kalkınma sorunları.
- Kayıt dışı ekonomilerin büyümesi insana yakışır iş ve çalışma koşullarını etkiler. Gençler ve yetişkinler işgücü piyasasında çocuklarla rekabet etmeye başlar. Düzenlenmemiş endüstrilerin büyümesi ulusal vergi tahsilatını azaltır ve bunun sonucunda kalite ve herkes için kamu hizmetlerinin kullanılabilirliği sorunlu hale gelir. İşverenler, yetişkinler için insana yakışır işlerin geliştirilmesi yerine çocukların ucuz işgücüne öncelik verir. Çocuk işçiliği, uzun vadeli, nesiller arası sorunlar yaratabilen genç işsizliğine yol açabilir. Çözümü zor ve maliyetli bir süreçtir.

Çocuk işçiliğinin haliyle çocuk işçi olarak çocukluğunu yaşamaktan alıkonulan çocukların hakları ile ilişkilendirilmesi son derece normaldir. Bu hakları farklı bakış açılarından düşünebiliriz. Örneğin, sosyal haklarımız toplumsal yaşama tam katılım için gerekli olan haklardır. Öncelikli olarak eğitim hakkını, aile kurma ve sürdürme hakkını, sağlık hakkını, ayrımcılıktan korunma hakkını içerir.

Kim olursak olalım, toplumsal ya da ulusal kökenlerimiz ne olursa olsun, kadın ya da erkek olalım, eğitim hepimizin hakkıdır. Ana ve babaların çocukları için düşüncelerine ve inançlarına uygun bir eğitim verme hakkına saygı gösterilir. Ancak doğal olarak eğitimde çocuğun haklarını zedeleyici hiçbir unsur bulunmamalıdır.

Kültürel haklar, kendi kültürel birikimi ile toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma hakkını ve bu kültürü gelecek nesillere aktarabilmek için eğitim hakkını kapsar. Yine de kültürel olarak sınıflanmayan diğer birçok hak, özellikle toplum içinde azınlıkta kalan gruplar için öznel kültürlerini korumak açısından son derece önemlidir. Örneğin; ayrımcılığa uğramama ve kanunlar karşısında eşit biçimde korunma hakkına sahip olmak gibi.

I. En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği çok farklı biçimler alabilirken ve her türlü çocuk işçiliği ile mücadele kritik öneme sahip iken öncelik 182 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesinde tanımlanan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine verilmektedir. Buna göre en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği;

- Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;
- Çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işleri kapsamaktadır.

³ Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı. <https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/lang--tr/index.htm> (Erişim: 26 Aralık 2022).

II. Rakamlarla Dünyada Çocuk İşçiliği

Dünyada 63 milyonu kız, 97 milyonu erkek çocuğu olmak üzere 160 milyon çocuk, diğer bir deyişle her 10 çocuktan biri, halihazırda çocuk işçi olarak çalışmaktadır. Bu çocukların yaklaşık yarısı (79 milyon) ise sağlıklarını ve gelişimlerini etkileyen tehlikeli işlerde çalışmaktadır.³

2000 yılından başlayarak 16 yıl boyunca, çocuk işçi olarak çalışan çocuk sayısında 94 milyon net azalma sağlandığı görülmektedir. Aynı dönemde, tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayısı yarı yarıya azalmıştır. Ancak, kaydedilen bu ilerleme 2012 ile 2016 arasında yavaşlama göstermiştir. Anılan dönemde çocuk işçi sayısındaki azalma 16 milyonda kalmış, önceki dört yıllık dönem olan 2008-2012'deki azalmanın yalnızca üçte biri düzeyinde gerçekleşmiştir. Tehlikeli işlerde çalışanların sayısındaki azalma da benzer biçimde yavaşlamıştır. 2016-2020 döneminde ise çocuk işçiliğinde artışlar görülmeye başlanmış; dört yıllık süreçte çocuk işçi olarak çalışan çocukların yüzdesi değişmezken, çocuk işçilerin mutlak sayısı 8 milyonun üzerinde artış göstermiştir. Benzer şekilde, tehlikeli işlerde çalışan çocukların yüzdesi neredeyse aynı kalmış ancak mutlak sayısı ise 6,5 milyon kadar artmıştır.⁴

Çocuk işçiliğinin sektörlere göre dağılımında ise, tarım açık arayla en büyük paya sahiptir. Aynı zamanda, hizmet sektörü ve sanayi de çocuk işçiliğinin diğer sektörlere kıyasla daha fazla yer bulduğu alanlardır.

5 ila 11 yaş arasındaki çocuklar, çocuk işçilerin en büyük kısmını, aynı zamanda tehlikeli işlerde çalışanların da büyük kısmını oluşturmaktadır. 2020 yılında, 5 ila 11 yaşlarındaki çocuk işçilerin sayısı 2016 yılına göre 16,8 milyon artmıştır. 5 ile 11 yaşları arasındaki tüm çocuk işçilerin dörtte üçünden fazlası tarımla uğraşmaktadır.

⁴ Çocuk işçiliği nedir? <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> (Erişim: 27 Aralık 2022).

Türkiye’deki Durum

Çocuk işçiliği Türkiye açısından incelendiğinde; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen Çocuk İşgücü Araştırması’na göre Türkiye’de bir ekonomik faaliyette çalışan 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 720 bindir. 5-17 yaş grubunda çalışan çocukların aynı yaş grubundaki çocuklar içinde payı ise yüzde 4,4’tür.

Ekonomik faaliyette çalışan çocukların yüzde 79,7’sini 15-17 yaş grubundakiler oluştururken yüzde 15,9’unu 12-14 yaş grubundakiler, yüzde 4,4’ünü ise 5-11 yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır. Cinsiyete göre incelendiğinde, ekonomik faaliyette çalışan çocukların yüzde 70,6’sını erkek çocukların, yüzde 29,4’ünü ise kız çocukların oluşturduğu görülmektedir.

Türkiye’de ekonomik faaliyette çalışan çocukların yüzde 65,7’si bir eğitime devam ederken, bu oran erkeklerde yüzde 65,6, kızlarda yüzde 66,1 olarak tespit edilmiştir. Çalışma nedenlerinde ilk sırayı yüzde 35,9 ile "hanehalkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak", alırken bunu, yüzde 34,4 ile "iş öğrenmek, meslek sahibi olmak", yüzde 23,2 ile "hanehalkı gelirine katkıda bulunmak" izlemiş, çocukların yüzde 6,4’ü ise "kendi ihtiyaçlarını karşılamak" amacıyla çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Ekonomik faaliyette çalışan çocukların yüzde 30,8’i tarım, yüzde 23,7’si sanayi, yüzde 45,5’i ise hizmet sektöründe yer almaktadır. Yaş grubuna göre incelendiğinde; 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların yüzde 64’ü tarım sektöründe, 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise yüzde 51’i hizmet sektöründe yer almaktadır. Çalışan çocukların yüzde 66,0’ı düzenli işyerinde, yüzde 30,4’ü tarla-bahçede, yüzde 3,0’ı seyyar sabit olmayan işyeri veya pazar yerinde, yüzde 0,5’i ise evde çalışmaktadır.

III. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Ne Diyor?

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen BM Çocuk Hakları Sözleşmesi⁵ incelendiğinde, aşağıdaki yer alan sözleşme maddelerinden yararlanılabileceği ve özellikle çalıştırılan çocuklar ile ilgili haberlerin yapılmasında temel bir rehber görevi görebileceği de değerlendirilebilecektir.

Sözleşmeye taraf olan devletler;

BM Antlaşmasında ilân edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin, doğuştan varlıklarına özgü bulunan haysiyetle birlikte eşit ve devredilemez haklara sahip olmalarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu düşünerek,

- ❖ Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya hakları temel alan ve insan onuruna yakışır bir hayatın esas olduğuna odaklanan haberler yapabilir.

Birleşmiş Milletler halklarının, insanın temel haklarına ve bireyin, insan olarak taşıdığı haysiyet ve değere olan kesin inançlarını BM Antlaşmasında bir kez daha doğrulamış olduklarını ve daha geniş bir özgürlük ortamında toplumsal ilerleme ve daha iyi bir yaşam düzeyi sağlama yolundaki kararlılıklarını hatırla tutarak,

- ❖ Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya toplumsal ilerleme için haklardan yararlanabilmenin esas olduğuna odaklanan haberler yapabilir.

⁵ <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

BM, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri'nde herkesin, bu metinlerde yer alan hak ve özgürlüklerden ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuştan veya başka durumdan kaynaklanan ayrımlar dahil, hiçbir ayırım gözetilmeksizin yararlanma hakkına sahip olduklarını benimsediklerini ve ilân ettiklerini kabul ederek,

- ❖ Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya ayırım gözetmeksizin hakların herkes için geçerli olduğuna odaklanan haberler yapabilir.

Uluslararası İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, BM'nin, çocukların özel ilgi ve yardıma hakkı olduğunu ilân ettiğini anımsayarak,

- ❖ Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya çocukların özel olarak korunması gerektiğine ve kırılganlıkları açısından yardıma ihtiyaçları olduğuna odaklanan haberler yapabilir.

Toplunun temel birimi olan ve tüm üyelerinin ve özellikle çocukların gelişmeleri ve esenlikleri için doğal ortamı oluşturan ailenin toplum içinde kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesinin zorunluluğuna inanmış olarak,

- ❖ Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya toplumun gelişimi ve sağlıklı bir ortamın oluşabilmesi için çocuğu koruyan ve haklarının güvence altına alındığı şartlara odaklanan haberler yapabilir.

Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini kabul ederek,

- ❖ Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya çocuklar için aile ortamı içerisinde bulunmasının sağlıklı gelişimi için vazgeçilemez olduğuna odaklanan haberler yapabilir.

Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve BM Antlaşmasında ilân edilen ülküler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurarak,

- ❖ Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya çocuğun barış, hoşgörü, eşitlik, değerbilirlik ve hoşgörü ortamı içinde yetişmesine odaklanan haberler yapabilir.

Çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliğinin, 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'nde ve 20 Kasım 1959 tarihinde BM Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisi'nde belirtildiğini ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (özellikle 23 ve 24'üncü maddelerinde) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de (özellikle 10'uncu maddesinde) ve çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanındığını hatırd tutarak,

- ❖ Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya çocukları koruyucu ve haklarını güvence altına alan beyannameler, sözleşmeler ve şartlara odaklanabilir.

Çocuk Hakları Bildirisi'nde de belirtildiği gibi çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğunu hatırd tutarak,

- ❖ Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya çocukların gelişim süreçlerini dikkate alan ve korumayı önceliklendiren konulara odaklanabilir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde çocukları aile yanına yerleştirme ve evlât edinmeye de özel atıfta bulunan Çocuğun Korunması ve Esenliğine İlişkin Toplumsal ve Hukuksal İlkeler Bildirisi; Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında BM Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları) ve Acil Durumlarda ve Silâhlı Çatışma Halinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildirinin hükümlerini anımsayarak,

- ❖ Dünyadaki ülkelerin tümünde çok güç koşullar altında yaşayan ve bu nedenle özel bir ilgiye gereksinimi olan çocukların bulunduğu bilinci içinde,
 - Çocuğun korunması ve uyumlu gelişmesi bakımından her halkın kendine özgü geleneklerinin ve kültürel değerlerinin taşıdığı önemi göz önünde tutarak,
 - Medya açısından düşünülebilecek olan: Medya çocuğun kendi sosyal ve kültürel çevresi içerisinde sahip olduğu değerleri dikkate alarak haberler yapabilir.
- ❖ Her ülkedeki, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yaşama koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası iş birliğinin taşıdığı önemin bilincinde olarak,
 - Aşağıdaki kurallar üzerinde anlaşmaya varmışlardır, diyerek maddeleri kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu maddeler içerisinde özellikle çocuk, çocuğun çalıştırılması ve hakları ile ilgili olarak şu maddelerin daha detaylı bir şekilde medya çalışanlarına ve habercilere rehberlik edebileceği görülecektir:

Madde 1

Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde 2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşme’de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana–babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken,

mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanım ve taahhüt ederler.

Madde 3

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.
2. Taraf Devletler, çocuğun ana–babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Madde 4

Taraf Devletler, bu Sözleşme’de tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası iş birliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar.

Madde 5

Taraf Devletler, bu Sözleşme’nin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana–babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler.

Madde 6

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.
2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Madde 7

1. Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.
2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.

Madde 12

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.
2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Madde 13

1. Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.
2. Bu hakkın kullanılması yalnızca:
 - a. Başkasının haklarına ve itibarına saygı;
 - b. Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülme ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.

Madde 16

1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.
2. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 17

Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar.

Bu amaçla Taraf Devletler:

1. Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;
2. Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası iş birliğini teşvik ederler;
3. Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;

4. Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;
5. 13 ve 18'inci maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.

Madde 22

1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana-babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.
2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, BM Teşkilatı ve onunla iş birliği yapan hükümetler arası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla iş birliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunmayan çocuğa da tanınacaktır.

Madde 26

1. Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikle yararlanma hakkını tanır ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.

2. Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikle yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da göz önünde tutularak sağlanır.

Madde 28

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:
 - İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;
 - Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;
 - Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;
 - Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;
 - Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.
2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası iş birliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, geliştirmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle gözönünde tutulur.

Madde 31

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.
2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Madde 32

1. Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.
2. Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri gözönünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:
 - a. İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tesbit ederler;
 - b. Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.
 - c. Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

Madde 42

Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.

Bir başka çerçeve yaklaşım açısından değerlendirildiğinde ise Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1996) çocukların kendilerini etkileyen kararlarda kendi görüşlerini ifade etme haklarını vurgulamaktadır.

Avrupa Konseyi'nin Çocuklar için Avrupa Stratejisi hakkındaki 1286 sayılı Tavsiyesi (1996), toplumda çocuklara bakış açısının değiştirilmesi çağrısını ortaya koymaktadır. Yer alan stratejiye göre medya çocukların sağlıklı ve dengeli gelişme hakkını desteklemeli ve çocuklarla temas halinde olan tüm profesyoneller, çocuk hakları konusunda özel eğitim almalıdır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa Çocuk Haklarının Kullanımına İlişkin Sözleşme ve Avrupa Konseyi'nin Çocuklar için Avrupa Stratejisi'nin yanında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, çocuk haklarının kamuoyuna duyurulmasının, kamu bilincini artırmak ve geleneksel çocuğa bakış açısındaki değişimi teşvik etmek için ilk adım olduğunu vurgulamaktadır.

Örneklendirilen farklı kurum, kuruluş ve yapıların çocukların korunması, çocukların çalıştırılması, çocuk işçiliği ve çocuk hakları konusunda medya ile özellikle habercilere yönelik rehber sayılması gereken karar, ilke ve yaklaşımları elbette diğer farklı birçok örnek ile çoğaltılabilecektir.

Özellikle çocuk ve çalışma gibi konular söz konusu olduğunda ILO ve UNICEF gibi uluslararası kuruluşların çocuklar, çocuk hakları, çalıştırılan çocuklar ve hakları ile özellikle medya ve diğer kurumların sorumluluklarını ortaya koyduğu uluslararası normatif çerçeve ve bu çerçevenin kılavuzluk ettiği ulusal mevzuat öncelikli referanslar olarak görülmelidir.

ILO'nun sözleşmeler ve tavsiye kararlarıyla ortaya koyduğu çalışma standartları çocuk işçiliğini üç temel kategoride tanımlar:

1. Belirlenen asgari yaşı altındaki bir çocuk tarafından gerçekleştirilen ve bu nedenle çocuğun eğitimini ve tam gelişimini engelleyebilecek işler. (Asgari yaş, 138 sayılı ILO sözleşmesinde kabul edilen uluslararası standartlara uygun olarak ulusal mevzuatta tanımlanır ve bu yaş zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşı altında ve her halükârda 15 yaşı altında olamaz. Türkiye Cumhuriyeti, 15 yaşını doldurmuş olmayı asgari yaş sınırı olarak belirlemiştir.)
2. Bir çocuğun fiziksel, zihinsel veya ahlaki iyiliğini, doğası gereği veya yapıldığı koşullar nedeniyle tehlikeye atan işler, başka bir deyişle tehlikeli işler.
3. Kölelik, insan ticareti, borç karşılığı çalıştırma ve diğer zorla çalıştırma biçimleri, çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmak üzere zorla çalıştırılması, fuhuş ve pornografi ve yasadışı faaliyetler olarak uluslararası alanda tanımlanan çocuk işçiliğinin koşulsuz en kötü biçimleri.

Özetle, aşağıdaki kriterlerin en az birini taşıyarak çalıştırılan çocuklar ILO tanımlamaları bakımından çocuk işçi kategorisine girmektedir:

1. Asgari yaş sınırının altında olup çalışmakta olan,
2. Çalıştığı iş zorunlu eğitime devam etmeyi engelleyen,
3. Tehlikeli işlerde çalışan,
4. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak uluslararası tanımlaması yapılarak ulusal mevzuata da dahil edilen işlerde çalışan çocuklar.

UNICEF de ILO gibi çocuk işçiliğine ilişkin tariflerde bulunmuştur. UNICEF'e göre çocuk işçiliği, çocukların zihinsel, sosyal, fiziksel ve psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkiler. Çocuk işçiler, ailelerinin geçimine katkıda bulunmak için, çok az bir ücret karşılığında, çoğu zaman tehlikeli koşullarda, saatlerce çalışırlar. Çalışma koşulları bu çocukların okula gitmelerine, akranlarıyla vakit geçirmelerine, oyun oynamalarına ve boş zamanlarını değerlendirmelerine engel olmaktadır.

Devam eden değerlendirmeler içerisinde, sahada yapılan gözlemler ve mevcut bilgiler dikkate alındığında önemli sayıda çocuğun mevsimsel tarım işlerinde, küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinde ve sokaklarda çalıştığı görülmektedir. Bu tespit, medya çalışanları ve haberciler için dikkate değer bir veri sağlamaktadır.

UNICEF ve ILO tüm sektörlerde çocuk işçiliğinin önlenmesini ulusal bir hedef olarak ortaya koymaktadır. UNICEF çok sektörlü bir strateji aracılığıyla Türk ve mülteci çocuk işçiliğini ortadan kaldırmaya çalışmakta, risk altındaki çocuklar ve ailelerine yönelik hizmetleri, çocuk işçiliğine ilişkin veri ve bulgu toplanmasını ve savunular çalışmalarını desteklemektedir. UNICEF, çocuk işçiliğini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalarını beş temel bileşene dayandırmaktadır:

- Çocuk işçi olarak çalıştığı veya risk altında olduğu belirlenen Türk vatandaşı veya sığınmacı çocuklar ve ailelerinin çocuk koruma, sosyal koruma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini artırmak;
- Mesleki Teknik Eğitim ve Çıraklık programlarının kapasitelerini güçlendirerek örgün eğitim yoluyla mesleki beceri kazanımı ve nitelikli istihdama geçişi artırmak;
- Ulusal düzeyde çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasından ve faaliyetlerin koordinasyonundan sorumlu kurumların kapasitelerinin güçlenmesine katkıda bulunmak;
- Çocuk işçiliğini normalleştiren ve süreklilik kazandıran düşünce ve toplumsal ön kabulleri değiştirmek;
- Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik politika savunular çalışmalarının ve sosyal koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi amacıyla bilgi ve kanıt üretmek.

ILO'nun 12 Haziran tarihini "Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü" ilan ettiği 2002 yılından 2022 yılına kadar Türkiye'de en az 62 çocuk işçinin iş kazalarında hayatını kaybetmiş olması⁶ medyanın ve özellikle habercilerin bu konuya daha da odaklanmasını bir gereklilik haline getirmektedir.

Türkiye özelinde TÜİK tarafından 2020'de yayımlanan çocuk işgücü anket sonuçlarına göre de, Türkiye'de 5-17 yaş aralığında 720 bin çocuk, işçi olarak çalışmaktadır. Bu verilerde çalışan çocukların yüzde 30,8'inin tarım sektöründe çalıştığını, yaklaşık bir ifade ile 240.000'i aşkın bir sayıdaki çocuğun tarımda işçilik yaptığını ortaya koymaktadır.

Dünya genelinde çocuk işçiliğine dair en güncel yayın niteliğindeki ILO-UNICEF ortak araştırması olan 2016-2020 Çocuk İşçiliği Küresel Tahminler Raporu'nun kamuoyuna duyurulması esnasında ILO'nun o dönemki Genel Direktörü Guy Ryder'in çocuk işçiliği ile ilgili artık bir dönüm noktasında olduğunu ifade etmesi ve UNICEF'in çocuk işçilerin sayısının son 20 yılda ilk kez artış gösterdiğine işaret etmesi dünya çapında çocuk işçiliğine karşı verilen mücadelede daha kapsamlı, daha ortaklaşa ve daha örgütlü yaklaşımların gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında da medyanın ve özellikle habercilerin üstleneceği rolün önemi ortaya çıkmaktadır.

ILO ve UNICEF'in son küresel raporundaki verilere göre çocuk işçiliğinin azaltılmasındaki ilerleme hızının 2016-2020 döneminde durduğu görülmektedir. İlgili raporda, 2000 ile 2016 yılları arasında çocuk işçilerin sayısında yaşanan 94 milyonluk azalma ile sağlanan düşüş eğiliminin tersine döndüğü konusunda uyarılar yer almaktadır. UNICEF İcra Direktörü Henrietta Fore bu durumu "Çocuk işçiliğiyle mücadelemizde zemin kaybediyoruz; geçtiğimiz yıl ise bu mücadelemizi daha da zorlaştırdı." diye ifade etmektedir. Ayrıca, "Küresel salgın nedeniyle uygulanan genel tecritler, okulların kapanması, ekonomik aksamalar ve milli bütçelerde görülen daralmaların ikinci yılına girdiğimiz bugünlerde, aileler yürek burkan seçimler yapmak zorunda kalıyor. Hükümetleri ve uluslararası kalkınma bankalarını, çocukları işgücünden çekerek okula geri döndürecek programlara ve ailelerin, en başta bu tür kararlar almamasını sağlayabilecek sosyal koruma programlarına yapılacak yatırımlara öncelik vermeye çağırıyoruz." vurgusunda bulunmaktadır.

⁶ <https://www.isigmeclisi.org/19742-bakanlik-2018-yilini-cocuk-isciligi-ile-mucadele-yili-ilan-e>

IV. Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Küresel Konferansı

15-20 Mayıs 2022 tarihlerinde Güney Afrika'nın Durban şehrinde gerçekleştirilen Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması 5. Küresel Konferansı'nda konuya ilişkin acil eylem çağrısında bulunulmasının da bu yüzden bir gereklilik olduğu belirtilmiştir. Afrika'da ilk kez düzenlenen konferansta, hükümetlerden, işçi ve işveren kuruluşlarından, BM kuruluşlarından, sivil toplumdan ve bölgesel kuruluşlardan binlerce delege, tarımda çocuk işçiliği, çocukların eğitim hakları ve sosyal korumaya evrensel erişim konularında, çocuk işçiliğini tamamıyla sonlandırma hedefinde bir arada çalışmak için fikir birliğine varmıştır.

Durban Konferansı'nın BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda 2022-2025 döneminde elde edilmesi beklenen sonuçları elde etmeyi amaçladığı görülmektedir. Varılması hedeflenen amaçlara bakıldığında zaman şu boyutların yer aldığı görülmektedir:

- En kötü biçimlerine öncelik verilerek, çocuk işçiliğini ortadan kaldırmaya yönelik çok paydaşlı çabaları hızlandırmak; asgari çalışma yaşı üzerindeki yetişkin ve gençler için, mevcut işleri insana yakışır bir seviyeye ulaştırmak,
- Tarımda çocuk işçiliğine son vermek,
- Sosyal korumaya evrensel erişim sağlamak,
- Çocukların eğitim hakkını gerçekleştirin ve ücretsiz, zorunlu, kaliteli, eşitlikçi ve kapsayıcı eğitim ve öğretime evrensel erişimi sağlamak,
- Çocuk işçiliği ve zorla çalıştırmanın ortadan kaldırılması için finansmanı ve uluslararası iş birliğini artırmak.

MEDYA VE HABERLERDE ÇOCUKLARIN TEMSİLİ

Medyada çocukların görsel ve yazılı tasviri çocuklara ve çocuklara yönelik tutumlar üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Medya tasvirleri çocukların tutumlarını etkileyerek onlara rol modeller sağlar. Medyanın çocukları nasıl tasvir ettiğinin yanında görmezden gelmesi de önemli bir nokta olarak değerlendirilmelidir. Medya ve özellikle haberler çocukları farklı biçimlerde sunarken, bir yandan da çocukları pasif, sessiz kurbanlar olarak da tarif etmektedir.

Medya çalışmaları içerisinde belki de en dikkat çekici ve çocuk işçiliği açısından üzerinde durulması gereken konu "şirinleştirme" olarak tarif bulan yaklaşımlardır. Çocukların sessizleştirilmesinin ötesinde çocukların çalışmasını şirin göstererek ("babasının yanında işlere destek olmaya çalışıyor" gibi yumuşatılmış ifadelerle benzeyen, çocuk işçiliğini hafifleten ve bir anlamda onayan dili kullanma gibi yaklaşımlar) çocuk işçiliğini meşrulaştıran medya üretimlerine de tanıklık edilebilmektedir.

Medyanın farklı programları ve özellikle haberleri içerisinde çocuklara ve gençlere konuşma fırsatları sağlayarak kendileri ile ilgili umutları, korkuları, başarıları ve daha birçoğu hakkında fikirlerini paylaşabilmesine olanak tanınması gerekir.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'na göre medya profesyonelleri ve haberciler şu konuları hatırlayabilirler:

- Çocuklar bireysel birer insan olarak saygı görmeyi hak ederler.
- Çocuklar çok genel olarak tasvir edilmektedirler (gündelik temel etkinliklerini aktarmakla sınırlı yaklaşımlar gibi); halbuki olumsuz koşullardan nasıl etkilendikleri aktarılmalıdır.

- Çocuklar kendileri adına hareket edemeyen, düşüneyemeyen veya konuşamayan çaresiz bireyler olarak sunulmaktadırlar. Çocukların düşüncelerine içeriklerde özellikle yer verilmelidir.
- Çocukların sorunlarının kapsamı görmezden gelinirken ağırlıklı olarak sansasyonel olan taraflara odaklanma eğilimi göze çarpmaktadır. Esas olan çocukların karşı karşıya kaldığı sorunlardır.
- Çocuklar ile ilgili haberler genellikle tek seferlik bir şekilde yer almaktadır; takip edilmesi ve incelenmesi gereken farklı boyutların olduğu düşünülmelidir.
- Çocukların kimliğinin zarar görmemesi ve kimliğinin gerekli olduğu durumlarda saklı kalması esasına saygı gösterilmemektedir. Bu aslında dikkat edilmesi gereken son derece önemli bir noktadır.
- Çocuklar haberlerde yer aldığında genellikle klişeler içinde ve çoğu zaman bilindik basmakalıp tarifler içinde tasvir edilirler.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun tarif ettiği ve medya çalışanlarının yanında özellikle habercilerin dikkat etmesinin önemli olduğu konuların yanında Oslo'da 1999 yılında 'Oslo Çağrısı' başlığı altında toparlanan bir dizi yaklaşımın da dikkate alınması son derece önemlidir. Bu doğrultuda, medya projelerine katılan gençler, medya mensupları ve çocuk hakları uzmanları medyanın dünya çapında çocuk haklarının gelişmesinde oynayabileceği rolü beş başlık altında tartışmak için toplanmış ve şu konuları ele almışlardır:

- Çocukların yeni medya da dâhil olmak üzere, medyaya erişim hakkı.
- Çocukların medya eğitime ve okuryazarlığına erişim hakkı.
- Çocukların medyaya katılma hakkı.
- Çocukların medyadan ve ekrandaki şiddetten korunma hakkı.
- Medyanın çocuk haklarını koruma ve tanıtmadaki rolü.

Yukarıda da ifade edildiği gibi bu tartışmalardan “Oslo Çağrısı” doğmuştur. Bu belgeye göre, “çocuk-medya ilişkisi, çocukların ve onların haklarının –eğitim, ifade özgürlüğü, oyun, kimlik, sağlık, onur ve kendine saygı, korunma- engin ve çok yönlü dünyasına bir giriş noktasıdır ve çocuk haklarının her alanında, çocuğun yaşamının her ögesinde çocukla medya arasındaki ilişkinin rolü vardır.

Oslo Çağrısı bir eylem çağrısıdır. Çocuklar ve medya arasındaki karmaşık ilişkiyi keşfeden, geliştiren, izleyen ve buna katılan herkese de ulaşmıştır. Buna, devletler ve çocuklar için çalışan kuruluşlar ve bireyler, her türlü –kamu veya özel- medyada ve her statüden medya profesyonelleri, medya kuruluşu patronları da dâhil olmak üzere çocuklar ve gençler, anne babalar, öğretmenler ve araştırmacılar dâhildir.

Bir yandan da özellikle geçtiğimiz yıllar içerisinde sosyal medya ve ağların yükselişini de dikkate alarak ve internetin gündelik yaşamda vazgeçilemez rolünü görerek, çocuklar ve gençler için medya çok daha önemli bir duruma gelmiştir. Çocukların seslerinin duyulabildiği ve sorunlarını aktarabildikleri farklı platformlar ve içerik ortamları daha görünür olmaya başlamıştır. Fakat böylesi bir noktaya gelene kadar da aslında çocukların başta geleneksel medya olmak üzere farklı mecralarda bir temsiliyet sorunu yaşadığı da son derece açıktır. Bu konuda yer alan araştırma sonuçları şu farklı boyutları tespit etmektedir:

1. Çocuklar haber medyasında yeterince temsil edilmemektedir.
2. Medya ve haber izleme-araştırma faaliyetlerine göre haber içeriklerinin çok küçük bir kısmında çocuklar yer almaktadır. Bu oran yüzde 10'dan daha düşük bir seviyededir.
3. Çocuklar ağırlıklı olarak mağdur olarak temsil edilmektedir ve özellikle de kurban olarak görülmektedirler.
4. Çocukların olumsuz sınırlı roller ve olumsuz tanımlamamalar ile sıfatlar içinde ilişkilendirilmesi de bir başka sorundur.
5. Çocukların medyada ve özellikle haberlerde yer alması olumsuz olaylar aracılığı ile olmaktadır.

6. Çocuklar çok sık bir şekilde suç, şiddet, istismar veya afetler konuları ile yer bulabilmektedir.
7. Çocuklar ağırlıklı olarak duygu sömürüsü olarak tarif edilebilecek yapılar içinde tarif bulmaktadırlar.
8. Çocuklara tepeden bakılıp bir anlamda büyüklük taslanması da bir başka sorun olarak yer almaktadır.
9. Çocukların belli konuları daha iyi bilmelerine rağmen yetişkinlerin çocuklar adına konuşması da bir sorundur.
10. Çok kaba bir ifade ile çocuklara sanki sirk hayvanları gibi yaklaşım gösteren ve onları bu şekilde gösteri yaparcasına temsil eden içerikler ciddi bir yaklaşım sorunudur.
11. Yetişkinlerin çocukların bilgisizliğini kaba bir şekilde ortaya sermesi bir sorundur.
12. Yetişkinlerin çocukları kendi ağızlarından konuşturmaları veya sözlerini kesmeleri bir sorundur.

Yukarıda sayılagelen farklı değerlendirmeler ve yer bulan maddeler ışığında da şu üç temel gruplamaların yapılabilmesinin mümkün olduğu da görülecektir. Bunlar şu şekilde toparlanabilir:

- Medyada ve haberlerde çocukların sesinin olmaması
- Medyada ve haberlerde çocukları kapsama eksikliği
- Medyada ve habercilerde çocuklar ve çocuk hakları konusunda bilgi ve bilgi akışı eksikliği
- Medya ve haberciler açısından içerik ve haber üretiminde profesyonellik eksikliği
- Medya ve sivil toplum kuruluşları gibi tarif edilebilecek paydaşlar arası iş birliği eksikliği
- Medya ve haberciler açısından kural, etik yaklaşım ve sorumlu davranma eksikliği

UNICEF, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, Save The Children, BBC ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti gibi sayılabilecek farklı birçok kurum ve kuruluş çocukların medyada ve haberlerde mümkün olan en doğru, sağlıklı ve etik yaklaşımlar içerisinde farklı bir dizi önerileri ortaya koymaktadırlar. Bu önerilere çocukların medyada ve haberlerde ele alınmasında şu konulara dikkat edilmelidir:

- Her çocuk, saygı ile yaklaşılmalı hak eden bir bireydir.
- Haberde çocuğun kimliği ve görüntüsünün kamuoyuna açıklanıp açıklanmaması yönündeki karar, haberin içeriği dikkate alınarak, etik ilkeler ve çocuğun yüksek yararı ilkesi gözetilerek alınmalıdır.
- Çocuklarla yapılacak mülakat ve röportajlarda, çocuk haklarına saygılı gazetecilik rehberleri temel ilke olmalıdır.
- Çocuklarla ilgili konuları haber yaparken medya ve haberciler doğruluk ve hassasiyet açısından mükemmeli hedeflemelidir.
- Çocuklarla ilgili her türlü materyalin yayınlanmasının doğuracağı sonuçları dikkatlice değerlendirmeli ve çocuklara verilebilecek zarar en aza indirilmelidir.
- Bariz bir şekilde kamu yararı olmadığı sürece çocukların görsel olarak ya da başka bir şekilde kimliklerinin ortaya çıkmasını engellemelidir.
- Mümkün olduğu yerlerde, herhangi bir baskı olmadan kendi görüşlerini ifade edebilmeleri için çocuklara medyaya erişim hakkı vermelidir.
- Çocuklar tarafından verilen bilgileri bağımsız bir şekilde doğrulamalı ve bu doğrulamayı yaparken çağrıda ya da açıklamada bulunan çocuklar riske atılmamalıdır.
- Çocukları cinsellikle ilişkilendiren görüntüleri kullanmaktan kaçınmalıdır.
- Çocukların fotoğraflarını çekmek için adil, açık ve dürüst yöntemler kullanılmalı ve mümkün olduğunda bu fotoğrafları çocuğun veya ondan sorumlu bir yetişkinin, velinin veya vasinin rızasını alarak elde etmelidir.
- Çocuklar adına konuşan veya çocukların menfaatini temsil ettiğini söyleyen her türlü kuruluşun sicili teyit edilmelidir.
- Açıkça çocuğun yararına olmadığı sürece, çocukların refahını ilgilendiren materyaller için çocuklara, ebeveynlere veya velilere ödeme yapılmamalıdır.

- Çocukların yaşadıkları ve içinde bulundukları zorlukları dikkate alarak yer verilen içerikler ile çocuklar üzerinde ikinci bir kırılma yaratmaktan ve bir anlamda yeni bir travma durumunun oluşmasına engel olmak adına çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, medyanın ve özellikle çocuklar ile ilgili haber yapanların çocukların en üst seviyede iyi oluşlarına özen göstermelerinin yanında onların hakları ile var olduklarını; farklı durum ve şartlar içerisinde ihtiyaçlara sahip olabileceklerini; toplum içerisinde farklı toplulukların üyesi olabileceklerini ve farklı değer temelli beklentilere sahip ailelerin parçası olarak yer alabildiklerini dikkate almalıdırlar.

I. Çocuk Odaklı Habercilik

Medya çalışanları ve haberciler farklı birçok konuda düzenli olarak içerik üretmekte ve programlar yapmaktadırlar. Çocuklar gibi kırılmanın, hassasiyetin ve hak merkezliliğin çok temel bir gereklilik olduğu örneklerde özneyi, hakları ve ihtiyaçlarını dikkate alarak ve bunları merkeze alarak hazırladığımız içeriklerde ilkesel ve etik sorumlu bir yaklaşım sergilemek vazgeçilemez bir tercih olmalıdır. İşte bu nedenle de çocuğun söz konusu olduğu haberlerde 'çocuk odaklı haberciliği' gözetmek bir mesleki ilke ve sorumlu yaklaşım olarak her uygulamada yerini bulmalıdır.

Özellikle, UNICEF'in çocuk odaklı habercilik kavramı açısından üç temel yaklaşımı esas alması dikkati çekmektedir. Bunlar şu şekilde tarif edilmektedir:

- Saygı
- Yararlı Olma
- Adalet

Bu ilkelerden her biri habercilik uygulamaları içerisinde değerlendirilmeli ve tartışılmalıdır. Burada önerilen genel anlamda kapsayıcı etik çerçeve, bu ilkeleri yalnızca bir yola çıkış noktası olarak almaktadır; başka bir deyişle, önerilen çerçeve, yorumlama ve uygulama açısından büyük önem taşıyan ortak diyalog temelinde bu ilkelere yenilerinin eklenmesine ya da bunların yeni ilkelerle kaynaştırılmasına açıktır. Bu doğrultuda vurgulanan yaklaşımları şu şekilde ele alabiliriz:

Saygı

Saygı, hoşgörünün ötesinde anlam taşır. Söz konusu olan, çocuklara değer verilmesi, yaşadıkları koşulların dikkate alınması ve saygınlıklarının gözetilmesidir. Araştırmalarda ya da haberlerde yer alma konusunda çocukların bilgiye dayalı onaylarının alınması, çocuklara yönelik bu saygıyı sergilemenin önemli bir yoludur.

Araştırmalarda ve haberlerde saygı, herkesin kabul ettiği, ancak çocuklarla yapılacak araştırmalarda nadiren açık biçimde dile getirilen bir ilkedir. Bu bağlamda da haberin üretilmesi ve araştırılmasında çocuğa saygı için şunların bilinmesi gerekir:

- çocuğun kim olduğu
- çocukların hangi kültürel koşullarda yaşadıkları
- kültürün çocukların deneyimlerini, yapabilirliklerini ve bakış açılarını nasıl şekillendirdiği

Burada, aile, akranlar ve sosyal yapılar dâhil olmak üzere çocukların kendi toplulukları içindeki öznel ve ilişkisel deneyimleri söz konusudur. Saygıyı merkeze alan haberi inşa etme ve araştırma çocukların deneyimlerinin ve bakış açılarının dikkate alınacağı ve alınması gerektiği varsayımını temel alır. Bu düşünce, araştırmacıların, araştırmacılarla çocuklar arasındaki, çocuklarla toplulukları arasındaki ve çocukların kendi aralarındaki eşitsiz güç ilişkilerini kabul edeceklerini öngörür. Bu eşitsiz ilişkiler söz konusu çocukların yanı sıra potansiyel güç odakları ve araştırmaya katılan diğer yetişkinlerle görüşmeyi gerektirir. Bu, araştırmanın gerçekleştiği kültürel bağlamda ortaya çıkar ve özellikle araştırmacının yerel bağlama ‘dışarıdan’ bir bakış açısı getirdiği durumlarda çocukların yerel ekosistem içindeki konumlanışlarına ilişkin düşünmeyi gerektirir.

Saygılı araştırma, araştırma sürecindeki görüşmelerde kolektif ve bireysel haklara verilen toplumsal önemi kabul eder ve titizlikle dikkate alır.

Saygı, çocuklar araştırma sürecine doğrudan katılmıyor olsalar bile araştırmanın çocuklar üzerindeki etkilerini de hesaba katmak durumundadır. Burada araştırmacıların, mevcut araştırmanın yürütülmesinin çocuklar açısından etkilerine daha geniş anlamda dikkat etmeleri gerekir. Bu söylenene, bir sosyal grup olarak araştırmadan etkilenebilecek çocuklardan farklı olarak, araştırmaya doğrudan katılan çocukların yararları arasında denge gözetilmesi de dâhildir.

Çocuklar için sözleşmelerde tanımlanmış yer alan haklar, özellikle çocukların korunması ve katılımı bağlamında, çocuklarla yapılan araştırmalarda saygının nerede ve nasıl yer aldığına ilişkin bir odaklanma açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Korunma hakları, araştırmacıların çocukların güvenliğini ve bakımını sağlama görevlerine vurgu yapar. Çocukların katılım hakları ise, araştırmacıların, çocukların ve araştırmaya yapabilecekleri katkıların farkına varıp buna değer biçmeleriyle, çocukların araştırma hakkında bilgi sahibi olup katılmama dâhil kararlarını kendilerinin vermelerinin sağlanmasıyla yaşama geçer.

Yararlı Olma

Medya çalışanları ve haberciler açısından etik ilkelerinin zarar vermeme ve yarar sağlayan biçiminde iki bileşeni olduğunu hatırlamalıyız. Zarar vermeme ilkesi, haberin oluşturulmasındaki araştırmacılarından, belirli şeyleri yaparak olsun yapmayarak olsun çocuklara zarar vermemelerini ve onları incitmemelerini talep eder. Araştırmacılara, çocuklara zarar verme olasılığı bulunan araştırmaların etik olmadığını ve bu araştırmalara başlanmaması gerektiğini hatırlatır. Araştırmacıların özellikle çocuk katılımcıların herhangi bir zarar görmemelerini sağlamak gibi açık bir sorumlulukları vardır. Bu açıdan araştırma yöntemsel ve etik açıdan sağlam, titiz, uygun ve etki yaratıcı nitelikte olmalıdır. Ayrıca, dışlayıcı araştırma pratiklerinden doğabilecek zararlardan da kaçınılmalıdır. Araştırmacılar, araştırmanın çocukların yaşantıları, kimlik ve aidiyet duyguları üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerini hesaba katmalıdırlar. Bu sorumluluk, araştırmacı oradan ayrıldıktan sonraki süreci de kapsayacak şekilde düşünülmelidir, araştırmada görev yapacakların

işe alınması, veri ve bilgi toplama, toplanan verilerin yorumlanması ve analizi gibi süreçlerde de geçerlilik taşır. Araştırmacıların, çocukların korunması ögesini araştırmanın planlanması, uygulanması ve yaygınlaştırılması dâhil her aşamanın içsel bir parçası haline getirme yükümlülükleri vardır.

Yetişkinlerle çocuklar arasındaki güç eşitsizlikleri nedeniyle zarar vermeme ilkesinin çocuklar hakkında yapılan araştırmalarda özel önemi vardır ve çocukların korunma haklarının güvence altına alınması araştırmacıların sorumluluğu altındadır.

Yarar sağlama ilkesi çocukların iyi olma hallerini geliştiren eylemleri anlatır. Burada söz konusu olan, haberi yapanların ve haberin oluşturulmasındaki araştırmacıların çocukların statüsünü, haklarını; iyi olma hallerini daha ileriye götüren araştırmalara yönelme yükümlülüğüdür. Nezaket ve yardımseverlik anlamındaki fiillerden ötede anlaşılması gereken yarar hem araştırma sürecinin hem de elde edilen sonuçların pozitif yararlar getirmesini öngörür. En sade şekli ile çocuklardan bilgi alınması, çocuklara, ailelerine; yerel topluluğa bu bilgiler karşısında bir getiri sağlamalarıyla sonuçlanmalıdır.

Adalet

Adalet ilkesi, çocuklar ile yapılan haber araştırmalarında söz konusu olduğunda böyle bir araştırmanın çeşitli boyutları açısından temel önemdedir. Adalet konusu, araştırmacı ile çocuklar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar ve aralarındaki herhangi bir diyalogda geçerlilik taşır. Adalet ilkesi, haberde yer alan araştırmacıların, araştırma kapsamındaki çocuk/yetişkin ilişkisinde içsel güç farklılıklarını dikkate almalarını gerektirir. Çocukların görüşlerinin saygıyla dinlenmesi, bu görüşlere gerekli ağırlığın tanınması ve söylediklerinin karşılığının verilmesi, araştırmadan adil sonuçlar çıkmasını kolaylaştırmanın bir parçasıdır ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesiyle de bir tür tutarlılık göstermektedir.

Adalet ilkesi, haberi inşa eden araştırmacıların, araştırmanın öngörülen yararları ile katılımcılara bindireceği yüklere ilişkin öngörü arasında bir denge tutturulmasını gerektirir. Çocuklara her zaman adil davranılmalı ve araştırmadan sağlanan yararlar eşit paylaşılmalıdır.

Adalet kavramı aynı zamanda araştırma kapsamına hangi çocukların alınacağı, hangi çocukların kapsam dışı bırakılacağı konusunda araştırmacıların verecekleri kararlara da temel olmalıdır. Böyle kararlarda, tercihin araştırmanın açık olarak dile getirilen amacıyla ve yöntem seçimiyle tutarlı olmasına, ayrımcı niyetlerin burada rol oynamamasına dikkat edilmelidir.

Adalet aynı zamanda araştırmanın yükleriyle yararlarının dağıtılmasıyla ilişkilidir. Çocukların saygı kuralları çerçevesinde ve etik katılımını desteklemek üzere maddi ve toplumsal kaynakların tahsisi de bu kapsamdadır. Adalet, çocukların kamusal alandaki tartışmalara ve karar alma süreçlerine araştırmanın salt objeleri ve sujeleri olarak değil, mümkün olduğu durumlarda araştırmanın ve öngördüğü politikaların danışmanları olarak da katılmalarını öngörür.

Haberin merkezini oluşturan araştırma adaletten hiçbir zaman uzaklaşmamalıdır. Çocukları kapsayan araştırmalarda bunun anlamı çocukların araştırma dolayısıyla gereksiz ölçüde ağır yükler altına sokulmamaları ve araştırmanın getirdiği faydalardan mahrum bırakılmamalarıdır. Dolayısıyla adalet, araştırmacıların, araştırma nedeniyle çocukların potansiyel olarak bir egemenlik altına girip girmeyecekleri, araştırmaya katılıyor olmanın kendi tercihleri üzerinde birtakım baskılar oluşturup oluşturmayacağı, çocukların üzerindeki baskının çocukların kendi görüşlerini görünmez ya da sıradan hale getirme olasılığının bulunup bulunmadığı gibi konuları dikkate almalarını gerektirir.

Bir kişiye adil davranılıp davranılmadığı sorusu yalnızca yüz yüze karşılaşmalarda geçerlilik taşımaz. Bir haberin araştırma projesi, örneğin, dolaylı yollardan adil olmayan kurumları, politika tercihlerini ve uygulamalarını öne çıkarabilir; çocuk ile araştırmacı arasında doğrudan bir temas olsun olmasın böyle durumlar gündeme gelebilir.

Nihayet adalet, araştırmacı-çocuk ilişkilerinde olduğu kadar araştırmada yer alan çocukların kendi aralarındaki ilişkiler açısından da geçerlilik taşır. Güç, çocuklar arasındaki ilişkileri de etkiler. Dolayısıyla, güç ve etki sahibi, iyi konuşan az sayıda çocuğun yanı sıra ister katılımcı ister araştırmacı konumunda olsunlar, daha fazla çocuğun görüşlerinin ve ilgi alanlarının da araştırmada dikkate alınmasını sağlamak önem taşır.

Saygı, yararlı olma ve adaleti merkeze alan bir medya ve habercilik yaklaşımı ile haberciliğin en önemli bölümünü oluşturan araştırma sonuçta çocuğun haklarını merkeze alan bir pratiği hayata geçirmeyi de sergilemiş olur. Bu doğrultuda da tüm uygulama yaklaşımlarına 'çocuk ve çocuk hakları odaklı haberciliği' şu temel başlıklar ışığında aktarmış olur:

- Çocuğu hak ve özgürlük sahibi bir birey olarak görür.
- Her çocuğun onuruna ve haklarına her koşulda saygı gösterir.
- Çocuğun (aralarındaki farklılıkları da gözeterek) özne olarak temsil edilmesini amaçlar.
- Çocukların yaşadıklarına devletlerin çocuk hakları yükümlülükleri temelinde bakar.
- Çocukların hakları ve özgürlükleri konusunda farkındalık yaratacak haberler yapar.
- Hak ihlallerini takip eder, görünür kılar.
- Bu ihlallerin önüne geçilmesi ve politika üretilmesi konusunda pro-aktif davranır.
- Çocuk hak ihlaline uğrayıp haber olduğunda, onu daha da mağdur etmeyecek şekilde haberi oluşturur.
- Çocuğun hem kendi sorunları hem de çevresinde olup bitenlerle ilgili görüşlerini dinler, haberde yer verir.
- Çocuğu olumlu haberlerin de öznesi kılar.
- Çocuklarla yapılan görüşmelerde ve haber aktarımlarında, her çocuğun mahremiyetine önem verir.
- Her türlü haberi yaparken, çocuğun nasıl etkileneceğini sorgular. Haberlerin çocuk odaklı olarak kurulması konusunda özenli haberciliği anlatır.
- Her çocuğun yüksek yararı, çocuk sorunlarının en üst seviyede savunulması ve çocuk haklarının geliştirilmesi de dahil olmak üzere, diğer her türlü düşüncenin üzerinde korunmalıdır.

Çocuk odaklı habercilik ve medya yaklaşımını temel aldığımızda aslında başta iletişimin temel bir insan hakları ve haliyle de çocuk hakları ile ilgili olduğunu sürekli aklımızda tutmalıyız. Medya ve habercilik faaliyetlerinde çocuk işçiliğinin ve çocuk işçinin merkeze alındığı içeriklerde iletişimin çocuk ve çocuğun yüksek yararı adına 'yardım' anlamına geldiğini ve böyle değerlendirilmesi gerektiğini de sürekli hatırlamalıyız.

II. Çocuk İşçiliği ve Hak-Yüksek Fayda Temelli Habercilik

Medya çalışanlarının ve habercilerin çoğu zaman çocukları ve özellikle de olumsuz koşullardaki çocukları haberleştirmesinde çocukları bir tür sempati aracı haline getirdiğini ve aynı zamanda da onlara bazen güldürü, bazen dram-trajedi öznesi olarak yaklaştıkları sıkça karşımıza çıkan bir durumdur. Böylesi durumlar özellikle çocuk işçiliğinin çocuğu kırılğan yaptığı bir durumu çok daha kırılğan hale getirmektedir. Hatta, daha da ötesinde çocuğun çocuk işçiliğinin öznesi olduğu durumlarda çocuğun içinde bulunduğu durumu bir tür meşrulaştıran, ihlali doğallaştıran bir yere doğru götürdüklerine de tanıklık edebilmekteyiz. Çocuğu sempati ya da güldürü ögesi olarak görmekten çok onun düşüncelerinin merkeze alındığının hissedilmesi yazılacak haberin doğru kurgulanmasında çok daha önemli bir rol oynayacaktır. Aynı şekilde, çocuk işçiliğinin söz konusu olduğu durumları haberleştirirken de hayata geçirilen uygulamaların, politikaların çocukları nasıl etkileyeceğini düşünebilmeli, rutinlere bağlı kalmadan farklı taraflara bakabilmeyi aklı getirebilmeliyiz.

Çocuk işçiliğini haberleştirirken konulardan bağımsız olarak yapılabilecek en büyük hatalardan birinin de çocuğu damgalamak, küçümsemek ve ötekileştirmek olabileceğini unutmamalıyız. Çocuğun içinde bulunduğu durumun aktarılması çocuğun varolan kırılğanlığını çok daha olumsuz bir hale dönüştürebilecektir. Çocuğun korunması ve yüksek menfaati vazgeçilemez hedefimiz olmalıdır.

Çocuk işçiliği ile ilgili haberlerin ya da içeriklerin oluşturulması tek başına çocuk ile ilgili ya da sınırlı tutulabilecek bir konu değildir. Çocuk toplumda en değerli öznedir. Çocuğun sosyal çevresi, çocuk ile ilgili hizmet vermesi gereken kurum ve kişiler ile sorumlulukları, sağlanmayan

hizmetlerin, altyapının çocuk işçiliğine etkisine kadar sıralanabilecek farklı konu değişkenlerini dikkate alabilmek gerekir. Bir anlamda, devletin çocuk ile ilgili sorumlulukları, işverenler, özel sektör, sivil toplum, aile ve birey arasındaki rol, sorumluluk dağılımı ve hatta olası aksaklıklar ile dengesizliklerin çocuğa etkisini ve çocuğu çocuk işçiliğine yönelten etmenleri farklı bir mercekle haberleştirme süreci gerçekleştirilebilmelidir. Çalışan çocuğun birçok toplumsal bileşenin sorumluluğu veya sorumsuzluğuyla çalışmaya sürüklendiğine bu şekilde odaklanılabilir.

Çocuk işçiliği ile ilgili haberleri oluştururken elbette olumlu gelişmeler, örnek uygulamalar ile ilgili olarak çocuklar başta olmak üzere yetişkinlerin de değerlendirmeye alındığı teşvik edici, farklı grupların birbirleri için rol model olabilecekleri yaklaşım ve sunumları da akla getirebilmeliyiz. Çocukların kendilerinden bağımsız bir noktaya odaklanacak ve ayrımcılığın da kurbanı olmalarına neden olabilecek din, dil, ırk gibi farklı özelliklerine odaklanmamayı esas sayabilmeliyiz. Haberlerimiz yayınlandığında çocuğun can güvenliğini ya da ruhsal bütünlüğünü tehdit edebilecek bir durum yaşanma ihtimali olup olmadığını düşünmek zorundayız. Az önce de ifade edildiği gibi haberin çocuğun etiketlenip damgalanmasına, ayrımcılığa uğramasına, dışlanmasına sebep olup olmayacağını sorgulamak zorundayız. Çocuğun kimlik bilgilerini gizlemeli ve çocuğu riske atmadan doğrulamalar yapabilmeliyiz. Çok önemli bir nokta olarak ele alacak olursak, yapacağımız haberle ilgili olarak, bir çocuğun risk altında olup olmadığı konusunda emin değilsek, haber değeri ne kadar yüksek olursa olsun çocukla ilgili haber yapmamamız gerektiğini hatırlayabilmeliyiz.

Özellikle, çocuk işçiliğinde hassasiyetlerin ve kırılganlıkların en yüksek seviyede olduğu düşünülerek, sürekli olarak medya çalışanları ve haberciler 'ne seçilmeli' ve 'nasıl sunulmalı' sorularını her an dikkate almalıdır.

ILO, UNICEF, BBC gibi hem çalışma yaşamı hem çocuklar hem de habercilik ile ilgili kurumların birbirini tamamlayan yaklaşımlarından özellikle çocuk işçiliğini haberleştirme konusunda sürekli dikkate alabileceğimizi akla getirmeliyiz.

Örneğin;

- Çocuklarla mülakat veya haber yaparken her çocuğun özel hayat ve mahremiyet hakkına, görüşlerini ifade etme hakkına, kendilerini ilgilendiren konularda katılımında bulunma hakkına ve potansiyel de olsa, zarardan ve cezadan korunma hakkına özel özen göstermeyi.
- Çocuğun durumuna en yakın ve onu en iyi değerlendirebilecek kişilere her hangi bir haberin siyasi, sosyal veya kültürel yansımaları konusunda danışmayı.
- İsimler değiştirilmiş, gizlenmiş ve hatta kullanılmamış olsa bile, çocuğu, kardeşlerini veya akranlarını riske atacak görüntüleri veya haberleri yayımlamamayı sürekli dikkate almalıyız.

Çocuk işçiler ile en hassas bölümlerden birinin de çocuklar ile gerçekleşen görüşmeler olduğunu görebilmeliyiz. Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN) haberciler için çocuklarla -özellikle de çocuk işçiler gibi kırılganlığı olan çocuklarla- mülakat yaparken kullanabilecekleri bir dizi rehber ilkeyi şu şekilde paylaşmıştır:

- İsimler değiştirilmiş, gizlenmiş ve hatta kullanılmamış olsa bile, çocuğu, kardeşlerini veya akranlarını riske atacak görüntüleri veya haberleri yayımlamayın.
- Hiçbir çocuğa zarar vermeyin; yargılayıcı, kültürel değerlere duyarsız, çocuğu tehlikeye atan veya küçük düşüren ya da çocuğun travmatik olaylara ilişkin acı ve üzüntüsünü tekrar canlandıracak soru, tavır ve yorumlardan kaçınin.
- Mülakat yapılacak çocukları seçerken cinsiyet, ırk, yaş, din, statü, eğitim geçmişi veya fiziksel yetenekleri nedeniyle ayrımcılık yapmayın.
- Çocuklarla ilgili haber içeriklerinin dikkat çekici olabilmesi için stereotipleri kullanmaktan ve sansasyonel sunum yapmaktan kaçınin.
- Sahneye koymayın; çocuklardan, kendi geçmişlerinin bir parçası olmayan bir öyküyü anlatmalarını veya bir harekette bulunmalarını istemeyin.
- Çocuk ya da velinin bir gazeteciyle konuştuğunu bildiğinden emin olun.
- Mülakatın amacını ve nerede kullanılacağını açıklayın.

- Her türlü mülakat, video çekimi ve mümkün olduğunda belgesel fotoğraf için çocuktan ve velisinden izin alın. Mümkün ve uygun olduğunda, bu iznin yazılı olarak verilmesi gerekmektedir. Çocuk ve velinin herhangi bir şekilde zorlanmadan izinlerinin alınması gerekmektedir ve yerel veya küresel olarak yayılabilecek bir haberde yer aldıklarını anlamaları sağlanmalıdır. Bu genellikle izin çocuğun kendi dilinde alınır ve karar çocuğun güvendiği bir yetişkinle birlikte verildiğinde sağlanabilmektedir.
- Mülakat yapanların ve fotoğrafçıların sayısını sınırlı tutun. Çocukların rahat olduğundan ve öykülerini baskı olmaksızın anlatabildiklerinden emin olun.
- Çocukların öyküsünün veya görüntüsünün yer aldığı konuya uygun bir bağlam sunun.
- Aşağıdaki durumlarda çocuğun adını değiştirin veya görüntüsünü gizleyin:
 - çocuk cinsel istismar veya sömürü mağduruysa,
 - çocuk fiziksel veya cinsel istismarın failiyse,
 - çocuğun kendisi, anne babası veya velisi tam bilgilendirme ya da rıza vermediyse,
 - çocuk HIV-pozitif ya da AIDS olmuş,
 - çocuk bir suçla suçlanıyor veya hüküm giymiş ise.
- Başka çocuklarla veya bir yetişkinle, tercihen her ikisiyle birlikte, çocuğun söyleyeceği şeyin doğruluğunu teyit edin.
- Bir çocuğun risk altında olup olmadığı konusunda emin değilseniz, haber değeri ne kadar yüksek olursa olsun tek bir çocukla ilgili haber yapmak yerine çocukların genel olarak durumlarıyla ilgili haber yapın.

Çocuklar ve özellikle çocuk işçiler ile yer bulan görüşmelerin sürecin tamamen kendisini oluşturduğunu söylemek büyük bir hata olacaktır. Anlaşılacağı üzere, haber için görüşmeye hazırlık ve görüşme sonrasında planlamak da son derece önemlidir. Görüşme öncesi ve sonrasında bağımsız olarak habercilerin kendisine bir tür kontrol listesi görevi gören sorular sorması sürecin zarar vermeden ve en önemlisi yarar-hak sağlayan bir boyuta taşınabilmesi için son derece önemlidir. Haberciler hem hassas bir hazırlıktan hem de kendilerini belli etik, sorumlu yaklaşım, çocuk odaklılık ve kırılganlık iletişimini temel alan ilkelere uyumlandırmaktan sorumludurlar.

Hazırlık açısından şu yaklaşımlara yer verebilirler;

- Çocuklara karşı kendi tavırlarınızın farkında olun.
- Onlara büyüklük taslamayın ya da onlardan daha çok şey bildiğinizi ima etmeyin. Kendinizi onların yerine koyun ve onlara saygıyla yaklaşın.
- Ayrıntılı bir şekilde ne yaptığınızı ve onlarla neden konuşmak istediğinizi anlatın. Başka çocukların görüşlerinin sunulduğu başka yayınlar gösterin.
- Bu haberi ne için kullanacağınızı anlatın ve onlardan izin isteyin.
- Yaptığınız iş konusunda dürüst olun ve beklentileri yükseltmeyin (ör. Para, iş, tıbbi yardım).
- Eğer bir çevirmene ihtiyacınız varsa, çocuklarla iyi anlaşılan, onları ürkütmeyecek, görüşmenin amacını anlayan birini tercih edin. Çevirmenden her şeyi çevirmesini isteyin, çocuğun en kötü kelimelerini bile aktarmasını, özet geçmemesini söyleyin.
- Bir kayıt cihazı kullanın. Aksi takdirde çocuğun dilinin orijinallliği ve ifadesi kaybolabilir.
- Sessiz olan ve çocuğun kendini rahat hissettiği uygun bir yer bulun (içeride veya dışarıda). Bu yeri çocuğun seçmesine ve hikayeyi kendi istedikleri süre içerisinde anlatmalarına izin verin.
- Yetişkinlerin ortalıkta olmadığından emin olun – çevirmen ve belki bir proje çalışanı, öğretmen ve çocuğun bildiği ve güvendiği bir yetişkin dışında. İki ila beş kişi arasında küçük gruplardan oluşan çocuklarla görüşme yapmak daha kolay olabilir. Böylece, birbirlerinden fikir ve destek alırlar. Ancak kimin ne söylediğini karıştırmayın.
- Rahat bir ortam yaratmaya çalışın. Sohbet edin, oyun oynayın, kendilerini kayıt cihazında dinlemelerine izin verin. Onların seviyesine inin (ör. Yerde onlarla beraber oturun).
- Yanınızda kişisel bir şey getirin, örneğin gördüklerinde bir tartışma başlatabilecekleri bir fotoğraf gibi.
- Kullanmaktan hoşlandıkları ya da kullandıkları etiketleri kullanmaktan kaçının (ör. “fındık işçisi”, “yevmiyeci” gibi).
- Önce kolay soruları sorun – ör. İsimleri, yaşı, nerede yaşadıkları. Onlara hitap ederken isimlerini sürekli kullanın.

- Açık uçlu sorular sorun. “evet” ya da “hayır” cevabı verebilecekleri çok fazla kapalı uçlu soru sormaktan kaçının. İhtiyacınız olan bilgiye ulaşana kadar soruları birkaç farklı şekilde sormanız gerekebilir. Nazikçe ısrar etmek, bir konunun etrafından dolanmak ve hatta sorduğunuz sorularla ilgili düşünmesi için çocukları zorlamanız önemlidir.
- Çocuğun rahatsız olduğu durumların farkında olun ve hassas konularda onları çok fazla zorlamayın.
- Üzülürlerse mülakatı bitirmeye veya daha az hassas bir konuya geçmeye hazırlıklı olun.

Şu soruları haberciler kendilerine sorabilirler ve bu soruları kendi ekleyecekleri sorular ile geliştirebilirler:

- On sekiz yaşın altındaki çocuklarla yetişkin rızası alınarak mı görüşme yapılıyor? Çocuklarla görüşmelerin gerçekleşebileceği yasal bir bağlam var mıdır? Yasal sorumlularından kesin ve net bir biçimde yazılı izin alındı mı?
- Yeterince zaman tanımak ve rahat bir ortam oluşturmak da dahil olmak üzere, görüşme çocuk dostu bir şekilde mi yapılmıştır?
- Çocuğun yorumlarının kısa ve uzun vadeli potansiyel sonuçları dikkate alındı ve görüşme yapılarına aktarıldı mı?
- Haber yayınlandıktan sonra çocuğun korunması için düzenlemeler yapıldı mı ve başka çocukların yayıncıyla temasa geçmesi halinde destek sistemleri devreye sokuldu mu?
- Çocuklara, söyledikleriyle ilgili neler yapılacağı açıklandı mı ve nihai ürünü görmelerine izin veriliyor mu?
- Çocuğun yaşı ve olgunluğu dikkate alındı mı?
- Çocuk işçiliği ile ilgili olumsuzluk, kırılganlık seviyesi nedir?
- Çocuğun herhangi bir mağdurla bağlantısı var mı?
- Görüntülemenin kayıtlı mı yoksa canlı mı olacağı?

Özellikle, görüşmeleri tamamladıktan sonra hala üzerimize düşen insani, mesleki ve etik sorumluluklar olduğunu unutmamalıyız. Görüşmelerde sonra şu konulara da dikkat edebilmeliyiz:

- Ayırdıkları zaman ve sizinle konuştukları için onlara teşekkür edin.
- Size sormak istedikleri herhangi bir soru olup olmadığını öğrenin.
- Sizinle geçirdikleri zamanı onlar için telafi etmeye çalışın (örneğin, çalışan bir çocuk varsa) ancak bunun bir ödeme değil, ayrılan zaman için bir telafi olduğunu unutmayın. Haberler için para ödemek çarpıklıklara yol açabilir, çünkü insanlar genellikle haberciye istediğini düşündükleri haberleri aktarmaktadır, özellikle de sansasyonel haberler daha fazla para getiriyorsa.
- Haberin nerede yer alacağını ya da nerede kullanılacağını bir kez daha anlatın ve onlara göndermek için ayarlama yapın.
- Dışarıda kalmasını istedikleri herhangi bir şey olup olmadığını, isimlerini veya başka bir ayrıntıyı değiştirmek isteyip istemeyeceklerini onlara sorun.

Son olarak, medya çalışanlarının ve özellikle haber yapanların çocuk işçiliğini ve çocuk işçilere odaklanan haberler ile benzer içerikleri hazırladıkları süreçte temel yasaların ve sözleşmelerin kendilerine rehberlik edeceğini unutmamalılar. Türkiye'ye bakılacak olunursa, yürürlükteki İş Kanunu'na göre 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaktır. 15-18 yaş arasındaki çocuklar ise eğitimlerine engel olmayacak, sağlık ve güvenliklerinin tam olarak güvence altına alındığı işlerde çalışabilirler. Ancak başta tarım olmak üzere pek çok alanda çocuklar yasal olmayan şekillerde çalıştırıldığını habercilerin unutmaması gerekir. Bu durumda da yasal mevzuatın uygulamada hayata geçmemesinin nedenleri ya da yasalar ile mevzuatlarda olabilecek geliştirmeleri de incelemelerinize katın.

Anlaşılabacağı üzere çocuk hakları odaklı bir haberciliğin sadece çocuğa odaklanan bir habercilik olmadığını görebilmeliyiz. Medya çalışanlarının ve habercilerin düzenli olarak çocuk işçiliği ile ilgili yasaları, mevzuatları ve ilgili düzenlemeleri takip etmesi gerekmektedir. Habercilerin çocuk işçiliği konusuna çok paydaşlı ve çok bakış açılı bir bakış açısından yaklaşabilmesi bir gereklilik olarak yer almaktadır. Bir örnekle, haberciler uluslararası düzenlemeler ile birlikte ulusal düzenlemelerin analizini yaparken bir yandan bir tür çocukların hakları adına izleme yerine getirebilmelidir.

Türkiye’de 15 yaş altındaki çocukların çalıştırılması yasaklanmış olup sadece istisnai olarak çalışabilecekleri hafif işler İş Kanunu’nda düzenlenmiş, 15-18 yaş arasındaki çocukların ve genç işçilerin çalıştırılması da çocuk ve genç işçileri koruyan ilave yasal düzenlemelere tabii tutulmuştur. Ağır ve tehlikeli işlerde, uzun saatler, eğitim hakkından mahrum kalarak, çocukluğunu yaşayamadan çalışan ve 18 yaşın altında bulunan her birey, çocuk işçiliğinin bir türüyle yüzleşiyor olabilir, işte bu yüzden medya üyeleri olarak haberlerimizi bu farkındalıkla hazırlamalıyız. Çocuk işçilerin sağlıklı beslenemediği gerçeği gibi konulara da dikkat çekerek çocuğa ilişkin en yüksek yarar ile onun haklarına vurgu yapın ve haberleştirin. Haberlerinizde çocuk işçiliğinin bireyin tüm yaşam döngüsüne etkileri bulunduğunu, yoksulluğun yeniden üretimiyle doğrudan ilgili olduğunu hatırlatın. Çocuk işçiliğinin bir sistem sorunu olduğunu, sistemde çok çeşitli aktörlerin işlev ve sorumlulukları olduğunu vurgulayın. Küresel tedarik zincirlerinin dünyanın bir ucundan bir başka ucuna mal ve hizmet sağladığı bir çağda, küresel markalar, tedarik zincirleri ve şirketlerin, bu meselede çok belirleyici bir sorumlulukları olduğunu vurgulayın. Bu konularda işçi ve işveren sendikaları, merkezi ve yerel kamu idarecileri ve uzmanları, sivil toplum örgütleri, araştırmacı ve akademisyenlerin görüş, tutum, talep ve önerilerini içeriklerinize ortaklaştırıcı şekilde aktarın.

Temel öznenizin çalışan çocuk olduğu düşünülürse haberinize bizzat çalıştırılan çocukların deneyim ve düşüncelerini de katın. Onlarla görüşmeler yaparak, yaşadıkları sorunları somut bir şekilde anlatın. Ayrıca haberinizi bu konudaki verilerle destekleyin.

Çok çok önemli bir nokta olması bakımından, çalıştırılan çocuklarla ilgili iş kazaları/ iş cinayetleri /ölümleri verilerini düzenli olarak inceleyin. Çocukları çalıştıran firmaları haberleştirin, görünür kılın ama bu yüzden çocukların ya da ailelerinin kırılganlığına neden olmayacağınıza emin olun. Çocukla ve özellikle çocuk işçiliğiyle ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarını, akademisyenleri, uzmanları, sendikaları haber kaynağı olarak kullanın. Çocuk işçiliğinin en önemli sebeplerinden biri olan yoksulluğu güncel ekonomik durumlarla ilişkilendirerek haberleştirin.

Çocuk işçiliği ile ilgili haberler çocuk işçilere hakları konusunda artan farkındalık sağlaması yanında sağlıklı ve dengeli bir çocukluk için de fırsatlar sunabilmektedir. Özellikle, yaygın medyanın, sosyal ağların çocukların değerini vurgulaması nedeniyle daha iyi yönde değişimi tetikleyici olabilmektedir. Çocuk işçilerin ailelerine yönelik anlayışın artması ve güçlükler ile sorunların çözümü konusunda daha çok ortaklığı yaratabilme; bu ailelerin daha az izole olmasına aracılık edebilme gibi sosyal ve toplumsal çözümleri sağlayabilmektedir. Bu yönde haberler, toplumda çocuk işçiler ve aileleri adına değer bilincinin artırılması; işverenlerin söz konusu yasa ve mevzuatlar hakkında bilgilendirilmesi gibi konularda son derece önemli rolleri üstlenebilmektedir.

III. Medyaya Düşen Rol

Çocukları son derece olumsuz yönde etkileyen ve çocuk işçiliği olarak karşımıza çıkan bu durum ile ilgili olarak çok paydaşlı bir yaklaşım hem bir ihtiyaç hem de bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, medyanın konuları görünür hale getirme, farkındalık yaratma, gündem belirleme, kamuoyu ve kitle oluşturma ile savunuculuk rolü düşünüldüğünde medyanın çocuk işçiliği gibi bir konuda olması ve çalışmalarda sorumluluk üstlenmesi bir gereklilik olarak yer almaktadır. Medyada çalışanların, habercilerin ve çocuklar ile ilgili içerik hazırlayanların kendilerine rehber alabilecekleri konuların başında ulusal ve uluslararası yasal ve düzenleyici yaklaşımlar gelmektedir. Örneğin, çocuklar ve çocukların çalıştırılması ile ilgili ILO sözleşmeleri, tavsiye kararları ve bağlı yaklaşımları çalışan çocuklara ilişkin haber ve içeriklerin oluşturulmasında temel rehber görevi görecektir. Benzer şekilde, UNICEF gibi kuruluşların yürüttüğü program ve çalışmaların da rehber görevi göreceği hatırlanmalıdır.

Özellikle, medya çalışanlarının ve habercilerin çocuk ve özelinde çocukların çalıştırılması ile ilgili yaklaşımlarında Türkiye'nin de taraf olduğu ILO'nun İstihdama Kabulde Asgari Yaşla ilgili 138 No'lu Sözleşmesi'nin (1973) 1. maddesi uyarınca, Sözleşme'nin yürürlükte olduğu her üyenin çocuk işçiliğinin etkin bir şekilde ortadan kaldırılmasını sağlamak ve istihdama veya çalışmaya kabul için asgari yaşı kademeli olarak tutarlı bir düzeye yükseltmek için tasarlanmış politikalar izlemeyi kabul ettiğinden hareketle çalışmalarına yön vermeleri önem arz etmektedir. Belirtilen yaklaşım ve benzerleri gibi temel tarif ve tanımlamaların özellikle medya çalışanları ve habercilerin temel ilkeleri benimseyebilmesinde rehberlik edebileceği görülecektir. Bu şekilde de çocuğun korunmasına ilişkin, uluslararası bir uzlaşıyla belirlenmiş, tutarlı ve esaslara dayalı bir yaklaşım ile hazırlanmış temel çerçevelerden yararlanabilmeleri de mümkün olacaktır. Buna ilave olarak, yine Türkiye dahil tüm ILO üyelerinin onayladığı, yani evrensel onay almış olan 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi çocuk işçiliğinin ivedilikle ve öncelikle müdahale edilmesi gereken en kötü biçimlerine

dair uluslararası normatif çerçeveyi ortaya koyması bakımından kritik bir sözleşmedir.⁷ Bu sözleşmeye göre en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği, çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburi çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini; çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu; çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini veya sunumunu; doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işleri kapsar. Sözleşme ile en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği olarak kabul edilen işlerde 18 yaşın altındaki çocukların çalışması yasaklanmıştır. Madencilik, inşaat ve tarım işleri de gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık ve güvenliklerini tehdit edebilecek nitelikteki ağır ve tehlikeli işlerdendir. Medya çalışanlarının, çocuk işçiliğinin bu en kötü biçimlerini ve ilgili Sözleşme çerçevesinde Türkiye'nin Ulusal Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı içinde, Türkiye'de gözlemlenen üç tip çalışmayı çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak öncelikli hedef gruplar olarak belirlediği (sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma ve tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma) ve bu tür işlerde 18 yaşın altındaki çocukların kesinlikle çalıştırılmaması gerektiğinden hareketle habercilik çalışmalarına yön vermeleri gerekmektedir.

Medya çalışanları çocuk işçiliğinin bu en kötü biçimlerini ve ilgili Sözleşme çerçevesinde Türkiye'nin kendi Ulusal Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı kapsamında, Türkiye'de gözlemlenen üç tip çalışmayı (sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma ve tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma) ve bu işlerde 18 yaşın altındaki çocukların kesinlikle çalıştırılmaması gerektiğinden hareketle habercilik çalışmalarına yön vermelidirler.

⁷ 182 Sayılı ILO Sözleşmesi, Türkçe tam metin için bakınız:

https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm

Benzer şekilde, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) de medya çalışanlarına ve habercilere temel bir rehber görevi görecektir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların ifade özgürlüğü hakkını kutsal sayar (madde 13); özel hayatın gizliliğine ve onur ve itibarına yönelik saldırılara karşı çocuğun yasa tarafından korunması gerektiğini ifade eder (madde 16); ve ayrıca kitle iletişim araçlarını çocuğa sosyal ve kültürel fayda sağlayacak bilgi ve materyalleri yaymaya çağırır (madde 17). Madde 34 ve 36, hükümetleri çocukları pornografi de dahil olmak üzere her türlü sömürden korumakla sorumlu tutar.

IV. Çocuk İşçiliği Söz Konusu Olduğunda Haberciler Nelere Dikkat Etmeli?

Medya çalışanları ve habercilerin çocuk işçiliği söz konusu olduğunda dikkat edebileceği birçok boyut içerisinde çocukların hakları ve durumları ile ilgili ortaya koyacakları yaklaşımlar daha da önemli hale gelmektedir. Çocuk işçi olarak çalıştırılan çocukların bedensel ve zihinsel zarar görme riski altında olduğu bilinmelidir. Çocuk işçiliği çocukların eğitimini tehlikeye atar, sahip oldukları hakları ve gelecekteki fırsatlarını kısıtlar, yoksulluk ve çocuk işçiliğinden oluşan, nesiller arası sürecek bir kısır döngüye yol açar. Tanımlanan neden ve gerekçeler ile çocuk işçiliğinde görülen artış eğilimini tersine çevirmek amacıyla, ILO ve UNICEF şu özel başlıklarda odaklanmaya ilişkin önerilerde bulunmaktadır:

- Evrensel çocuk yardımı da dahil olmak üzere, herkes için yeterli sosyal koruma.
 - Kaliteli eğitime ve COVID-19 öncesinde de eğitimden mahrum olan çocuklar da dahil, tüm çocukların okula geri dönmesine yönelik daha fazla para harcanması. Aileler, aile gelirine katkıda bulunması için çocuklarının yardımına başvurmak zorunda kalmasın diye yetişkinler için insana yakışır işlerin teşvik edilmesi.
- Çocuk işçiliğini etkileyen, zararlı toplumsal cinsiyet normlarının yok edilmesi ve ayrımcılığa son verilmesi.

- Çocuk koruma sistemleri, kırsal kalkınma, kırsal kamu hizmetleri, altyapı ve geçim imkanlarına yönelik yatırımlar yapılması.

Çocuk işçiliği ile ilgili olarak uluslararası mevzuat ve sözleşmeler gibi ulusal mevzuatta da düzenlemeler mevcuttur ve farklı kanunlarda konu çeşitli boyutlarda ele alınmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda çocuk ve gençlerin korunması hususu güvence altına alınmıştır. Anayasanın 50. maddesinde; kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı ile küçüklerin, kadınların, bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı öngörülmektedir⁸.

4857 sayılı İş Kanunu kapsamında konuya ilişkin tanımlar yer almaktadır. İş Kanunu'nda çocukların asgari çalışma yaşı, çalıştırma yasağı, temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma süreleri, okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, çalışma yaşamında korunması ve bu hükümlerin etkili bir şekilde uygulanması için cezai yaptırımlar bulunmaktadır.

İş Kanunu'nun 71. maddesine göre, 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilir.

14 yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenler okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilir.

⁸ Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı- Çalışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kanuna göre, çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınmaktadır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.

Kanunun 71. maddesinde ayrıca çocukların çalışma sürelerine ilişkin düzenleme de getirilmektedir. Buna göre; zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış ve örgün eğitime devam etmeyen çocukların çalışma saatlerinin günde 7 ve haftada 35 saatten; sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalışanların ise günde 5 ve haftada 30'dan fazla olmayacağı ve bu sürenin 15 yaşını tamamlamış çocuklar için günde 8 ve haftada 40 kadar artırılabilceği hükmü altına alınmıştır. Okul öncesi çocuklar ile okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde 2 ve haftada 10 olabilmektedir.

İş Kanunu'nda 4 Nisan 2015 tarihinde düzenleme yapılarak Kanuna sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılacak çocuklara ilişkin bir hüküm eklenmiştir. Buna göre; sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinin kapsamı, bu faaliyetlerde çalışacak çocuklara çalışma izni verilmesi, yaş grupları ve faaliyet türlerine göre çalışma ve dinlenme süreleri ile çalışma ortamı ve şartları, ücretin ödenmesine ilişkin usul ve esaslar ile diğer hususlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)'nun görüşleri alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir.

İş Kanunu'nun 71. maddesine dayanılarak hazırlanan “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” 6 Nisan 2004 tarihli ve 25425 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Çocuk ve genç işçilerin sağlık ve güvenliklerini, fiziksel, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişmelerini veya öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalışma şekillerinin esaslarını belirlemek ve ekonomik istismarlarını önlemek amacıyla çıkarılan Yönetmelik, İş Kanununun 71. maddesi gereğince, 18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile 15

yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işleri, 14 yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işleri ve çalışma koşullarına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır. Ayrıca, söz konusu Yönetmelikte “Çocuk İşçilerin Çalıştırılabilecekleri Hafif İşler”, “Genç İşçilerin Çalıştırılabilecekleri İşler” ve “16 yaşını Doldurmuş Fakat 18 Yaşını Bitirmemiş Gençlerin Çalıştırılabilecekleri İşler” şeklinde üç ayrı başlıkta bir tasnif oluşturulmuş, çocuk ve genç işçilerin bu işler dışındaki işlerde çalıştırılmaları, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında mesleki ve teknik eğitim kurumlarından mezun olan ve 16 yaşını doldurmuş genç işçiler hariç olmak üzere tamamen yasaklanmıştır.

Aynı zamanda, yukarıda yer alan Anayasa ve 4857 Sayılı İş Kanunu ile ilgili tanımların yanında 6098 Sayılı Borçlar Kanunu, 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu da çocuk işçiliği ile ilgili konularda referans alınabilecek tanım, yaklaşım ve şartlara sahiptir.

Çocuk İşçiliği ile Ulusal Mücadele Programı'nda yer alan yukarıdaki açıklamalara paralel olarak çocuk işçiliği açısından öncelikli heder grupların sokakta çalışan çocuklar, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışan çocuklar ve tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan çocuklar olduğu görülmektedir. Ulusal mücadele programı incelendiğinde ulusal ve uluslararası farklı birçok kurumun mücadelede görev tanımlarının yer aldığı da görülmüş olacaktır.

Medyanın ve özellikle habercilerin çocuk işçiliği ile ilgili olarak gelineen noktada üstlenebilecekleri roller ve çocuk işçiliğindeki çocukların hak ve ihtiyaç temelli gereksinimlerini de dikkate alarak ortaya koyacakları çalışmaları için varsayımlarda ve genellemelerde bulunmadan özellikle yukarıda yer alan uluslararası ve ulusal yaklaşım ve yönergelerden yararlanabilmesi; çocuk işçiliğinin ve ilgili kavramların ne olduğunu kavrayabilmesi temel bir adım olarak görülebilir.

SONUÇ

Medya çalışanlarının ve habercilerin çocuk işçiliği ile mücadelede ve özellikle çocukların en yüksek seviyede iyi oluşlarını ve haklarını savunan yaklaşımlarda çok büyük bir potansiyele sahip olduklarını görebilmek gerekir. Böylesi anlamlı ve hak temelli bir yaklaşımın yer bulabilmesi için çocukları merkeze alan, çocukların hassasiyetlerini dikkate alarak onların seslerine yer veren, düzenli şekilde gündeme getiren ve kamuoyu oluşturan, yaklaşım açısından profesyonellik sergileyen, farklı kurumlar ile iş birliğini gözetten ve etik ilkeleri öncelikleyen bir anlayış esastır.

Habercilerin çocuk işçiliği ile mücadelede hazırladıkları haberleri çocuk hakları, çocukların korunması ve çocukların iyi oluşları bakımından değerlendirirken hak temelli, ihtiyaç temelli, topluluk temelli ve değer temelli yaklaşımları bir arada değerlendirmeleri de son derece önemlidir. Bu anlamda, çocuk işçiliği ile mücadelede medya ve habercilik faaliyeti bir tür savunuculuk faaliyeti olarak da görülmelidir.

Günümüzde haberin tüketimi de dikkate alınarak dikkat edilmesi gereken çok önemli bir nokta 'görsellerdir'. Gün geçtikçe yaygın bir şekilde haber metinlerinden daha çok görsellerin etki sahibi olması gözlemlenen bir durumdur. Unutulmamalıdır ki, bir fotoğraf ya da görsel yüzlerce kelimenin yerine geçebilir, ama aynı zamanda da anlatılabilecek çok sayıda olayı, olguyu ve öyküyü gölgeleyebilir. Bu noktaya da dikkat edilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Örneğin, mevsimlik tarım ürünlerinin ihraç edilmesi ile ilgili bir haberin görselinde tarla yanındaki yolda tırlar ürünleri taşımak için dururken aslında aynı görselde alanda yer alan çok sayıda çocuk çoğu zaman göz ardı edilebilmektedir.

Habercilerin sorumluluğu sayıların ve istatistiklerin ötesine geçebilmektir. Çocuk işçiliği ile ilgili konularda çocukları haber anlatılarının aracı halinden çıkartıp amacı haline getirmektir esas olan. İnsan onuru, çocuk hakkı ve çocuğun en iyi durumda oluşu tüm değer yargılarının üzerinde olmalıdır. Medya ve haberciler çok daha fazla dikkatle aslında çocuğun yaşama en iyi şekilde hazırlanmasındaki rolünün ne olabileceğini değerlendirmelidir.

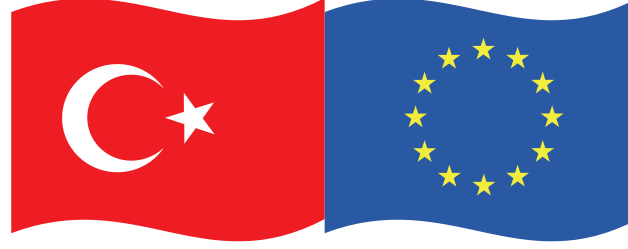
Medyada yer alan çalışmaların ve özellikle çocuğu temel alan ve çocuğu ilgilendiren içerikler başta olmak üzere farklı üretimlerin "çocuk dostu" olması ve çocuk için de yazılabilmiş olması gerekir. Çocuğun geçtiği her noktada hak konusunun geçtiğini öncelikli olarak hatırlayabilmeliyiz. O yüzden de medya üretimlerinin de çocuk dostu bir boyutunun olması gerektiği akıllardan çıkmamalıdır. Sade bir dil seçiminden, zor kavram ve kelimelerin açıklandığı uygulamalar çocuk dostu ve merkezli olma açısından değerlendirilebilmeli ve çocuğun özellikle konu olduğu içeriklerde anlam üretebilmesi bakımından akılda tutulmalıdır.

Sonuç olarak, çocuk işçiliği ve çocuk-hak odaklı bir yaklaşımın esas alındığı medya ve habercilik çalışmalarında konu, tarihsel süreç, neden/sonuç ve sorun/çözüm odaklı bir haberciliğin nasıl yer alabileceğinin yanıtları değerlendirmeler içinde olabilmelidir. Hak temelli, ihtiyaç temelli, değer ve topluluk temelli yaklaşımların dikkate alınması esas alınmalıdır.

Çocuk işçiliğine odaklanan habercilerin tartışılan tüm boyutlar açısından daha özgün, özel ve hassas bir haber öyküleştirmesine ihtiyaç olduğuna ve aslında 'öykülerin toplumlara yön verebilme gücüne' de dikkat edebilmeleri gerekir.

KAYNAKÇA

- Centre for the Study of Children, Youth and Media. (2022, Nisan 26). <http://www.childrenyouthandmediacentre.co.uk/>
- ChildHope UK. (2022, Nisan 26). Çocuk Koruma Politikası Eğitim Seti. <http://www.childhope.org.uk/toolkit.php> (Erişim: 26.4.2022).
- CRIN. Children's Rights Information Network (2022, Mart 29). Media <http://www.crin.com/themes/ViewTheme.asp?id=12>
- IFJ. (2022, Nisan 26). Çocuk Hakları ve Medya: UGF Çocuklarla İlgili Konularda Haber Yapılmasına İlişkin Rehber İlkeler: <http://www.ifj.org/default.asp?index=192&Language=EN>
- ILO. (2017). Global Estimates of Child Labour: Results and Trends [Küresel Çocuk İşçiliği Tahminleri: Sonuçlar ve Trendler], 2012-2016. ILO.
- ILO. (2021). ILO'nun Türkiye'de Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı (2021-2025).
- InterMedia Survey Institute & UNICEF. (2022, Nisan 16). Children, Youth and Media Around the World: An Overview of Trends & Issues. <http://www.intermedia.org/>
- IPS İletişim Vakfı. (2019). Çocuk Odaklı Habercilik Elkitabı.
- Jempson, M. (2022, Mayıs 2). The PressWise Trust. http://www.mediawise.org.uk/display_page.php?id=792
- Onat, Y. & Seda, A. (2007). "Çocuk ve Habercilik", Sevdal Alankuş, Çocuk Odaklı Habercilik, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayını.
- Özgen, M. (2008) "Türkiye'de Basın-Yayın Faaliyetlerinde Çocuklarla İlgili Kuramsal ve Yasal Çerçeve", Yasemin Giritli İnceoğlu ve Nurdan Akıner, Medya ve Çocuk Rehberi İletişim Araştırmaları İçin Rehber Kitap, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Save the Children. (2022). How to Child Rights: How to Write A Child-Friendly Document.
- SPJ. (2022, Nisan 20). Profesyonel Gazeteciler Derneği; Etik Kurallar. <http://www.spj.org/ethicscode.asp>
- T.C. Manisa Valiliği. (2022, Nisan 14). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. <http://www.manisa.gov.tr/>
- The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2020). Inter-Agency Toolkit: Preventing and Responding to Child Labour in Humanitarian Action. Unicef: Geneva.
- TÜİK. (2022, Mayıs 26). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2020-37228>
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve British Council. (2022, Mart 27). Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu. <http://www.tgc.org.tr>
- UNESCO. (2022, Nisan 26). The UNESCO International Clearinghouse on Children, Youth and Media. <http://www.nordicom.gu.se/clearinghouse.php>
- UNICEF. (2022, Nisan 19). Çocuk Hakları Sözleşmesi: http://www.unicef.org/crc/index_index.html
- UNICEF. (2007). Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları: Hak Temelli Perspektif. Dublin Teknoloji Enstitüsü.
- UNICEF. (2022, Nisan 19). <http://www.unicef.org/magic/briefing/about.html>
- UNICEF. (2022, Nisan 19). Voices of Youth: <http://www.unicef.org/voy>. The Voices of Youth
- UNICEF. (2022, Nisan 20). Çocuklarla ilgili haber konusunda etik ilkeler. http://www.presswise.org.uk/display_page.php?id=594
- UNICEF. (2022, Nisan 2026). Childrens Rights and the Media – A Resource for Journalists: http://www.unicef.org/southafrica/SAF_publications_soulbuddiez.pdf

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi

İNSAN KAYNAKLARININ
GELİŞTİRİLMESİ
PROGRAM OTORİTESİ

Uluslararası
Çalışma
Örgütü

T.C. ÇALIŞMA VE
SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIğI